

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA

RIGORÓZNÍ PRÁCE
SROVNÁNÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY ŘÍZENÍ O DĚDICTVÍ V ČR a SR

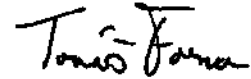
Konzultant: JUDr. Dita Melicharová Karfíková, Ph.D.

Zpracoval: Mgr. Tomáš Fara

Říjen 2008

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracoval samostatně a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze dne 29. října 2008

Poděkování

Na úvod bych chtěl poděkovat JUDr. Ditě Melicharové Karfíkové, PhD., vedoucí mé rigorózní práce a JUDr. Jasněně Škubalové, notářce v Mělníku, za ochotu a poskytnutí cenných rad při psaní mé práce.

Obsah

Úvodem.....	5
1. Historický vývoj dědického řízení a notářství.....	8
1.1 Úprava v období první republiky	8
1.2 Změny po roce 1948	9
1.3 Období po 1. 1. 1993	12
1.4 Stručný přehled vývoje dědického řízení a notářství na Slovensku	14
2. Platná právní úprava řízení o dědictví v ČR a SR	16
2.1 Charakteristika dědického řízení, jeho funkce a zásady	16
2.2 Zahájení dědického řízení.....	20
2.3 Osoby zúčastněné na řízení	22
2.4 Centrální evidence závětí.....	28
2.5 Předběžné šetření	30
2.6 Správce dědictví	37
2.7 Projednání dědictví.....	40
2.8 Spory z dědictví	47
2.9 Rozhodnutí soudu v řízení o dědictví	53
2.10 Likvidace dědictví	62
2.11 Dodatečné projednání dědictví	65
2.12 Opravné prostředky	68
3. Řízení o dědictví s mezinárodním prvkem	72
4. Připravovaná novela řízení o dědictví a notářského řádu	76
Závěrem	81
Seznam použité literatury	86

Úvodem

Jako téma své rigorózní práce jsem si vybral „Srovnání právní úpravy řízení o dědictví v ČR a SR“. Tímto řízením jsem se zabýval převážně z pohledu srovnání současně platné právní úpravy v České a Slovenské republice.

Řízení o dědictví je spojeno s ukončením života člověka a s potřebou uspořádat právní vztahy k zanechanému majetku.

Dědické řízení bývá často přeceňováno, jeho účel chápán příliš široce a od dědického řízení se očekává konečné a závazné vyřešení nejrůznějších vztahů a otázek, které byly úmrtím zůstavitele dotčeny. Hlavním cílem tohoto řízení je zabezpečení právní jistoty, srozumitelnosti a určitosti v otázkách nabývání vlastnictví po zůstaviteli.

Práce charakterizuje mimo jiné i vztahy mezi soudy, notáři a dědici.

V první části své práce jsem se zabýval historickým vývojem právní úpravy dědického řízení a notářství na území našeho státu v období od vzniku první republiky až do současnosti. Zvláštní pozornost jsem věnoval změnám, které se dotkly činnosti notářského stavu v období po roce 1949. Dalším významným mezníkem byl rok 1993, který představoval první rok svobodného notářství a který byl ve znamení ustanovení orgánů notářské samosprávy, přijetí dalších vnitřních předpisů a především utváření a konsolidace notářských kanceláří. Dále jsem v této pasáži stručně charakterizoval historický vývoj dědického řízení a notářství na Slovensku.

V druhé, nejrozsáhlejší části jsem se zaměřil na současnou platnou právní úpravu řízení o dědictví. Popisnou formou jsem zde charakterizoval jednotlivá ustanovení Hlavy páté občanského soudního řádu¹, která jsem porovnal se slovenskou platnou právní úpravou. Práce je strukturovaná

¹ Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OSŘ)

podle jednotlivých stádií a časové posloupnosti úkonů uskutečňovaných v dědickém řízení.

Podrobněji je zde pojednáno o zahájení řízení, účastnících řízení a osobách zúčastněných na řízení, centrální evidenci závětí, předběžném šetření, správci dědictví, projednání dědictví, sporech z dědictví, rozhodnutí soudu v řízení o dědictví, likvidaci dědictví, dodatečném projednání dědictví a opravných prostředcích.

V třetí části jsem uvedl charakteristiku dědictví s cizím prvkem. Tato problematika souvisí především s uvolněním hranic po roce 1989 a rovněž i s některými dalšími skutečnostmi, jako jsou například restituce majetku, vstup České republiky do Evropské Unie.

Dnem rozdělení Československé republiky docházelo postupně k odlišnému vývoji právní úpravy dědického řízení v každém ze samostatných států. Na tuto skutečnost samozřejmě také reaguje judikatura obou republik, jakož i odborná literatura zabývající se touto právní problematikou.

Hlavním cílem této práce je porovnání vývoje a současné platné právní úpravy dědického řízení. Svého čtenáře by tato práce měla přimět k zamyšlení se nad oběma právními úpravami s tím, že by si mohl učinit závěr, která z obou republik se vydala tím „lepší“ směrem, ať již jde o přehlednost právní úpravy, rychlost řízení či jeho hospodárnost.

Přínos této práce spatřuji hlavně v tom, že mi umožnila hlubší poznání dané problematiky a pochopení vzájemných vnitřních souvislostí v dědickém řízení obou států.

Za prameny při psaní mé práce mi posloužila odborná literatura, právní předpisy a jejich komentáře, články v časopisech a internetové stránky.

Ještě než přistoupíme k meritu věci, je nutné podotknout, že při vyhotovení této práce jsem vycházel z právního stavu platného ke dni 29. října 2008.

1. Historický vývoj dědického řízení a notářství

1.1 Úprava v období první republiky

Dne 28. 10. 1918 vznikla samostatná Československá republika. Jako první zákon nového státu byl přijat tzv. recepční zákon, který převzal veškerý rakouský právní řád, v důsledku čehož došlo k recipování i právní úpravy notářství. V českých zemích platil rakouský notářský řád č. 71/1871 ř. z. a na Slovensku zákonný článek XXXV z roku 1874, ve znění zákonného článku VII z roku 1886. Tento dualismus se po dobu trvání první republiky nepodařilo odstranit.

Notářství bylo ve své podstatě svobodné povolání, sice s určitými známkami oficiality (sepisování veřejných listin, ověřování, osvědčování) a s funkcí pomocného státního orgánu. Tato jednání, která notáři prováděli jako pomocný orgán soudu, jako soudní komisaři, byla placena notářům účastníky, nikoli státem. V té době platil pro notáře „*numerus clausus*“. Počet a sídla notářů byla pevně stanovena ministerstvem spravedlnosti. Notáře jmenoval ministr spravedlnosti, jenž měl i nejvyšší dozor nad výkonem notářství. Jednalo se o agendu soudně komisařskou, nad níž náležel dozor na nižší úrovni krajským nebo vrchním soudům, na jiných úsecích praxe pak autonomním notářským orgánům, tedy notářským komorám. Tento stav přetrval i v prvních poválečných letech.²

Co se týká právní úpravy dědického řízení, tu obsahoval císařský patent č. 208/1854 ř. z., kterým se zavádí nový zákon o soudním řízení v nesporných právních věcech („*nesporný patent*“). Tento byl recepčním zákonem také převzat do právního řádu ČSR. Řízení o dědictví bylo svěřeno pozůstalostním soudům, které ho zahajovaly z úřední pravomoci. Notář jako soudní komisař vykonával v dědickém řízení na základě pověření soudu určité úkony. Jednalo se například o sepisování

² Brázda, J., Bébr, R., Šimek, P.: *Notářství-jeho vývoj, organizace a pravomoc*, Academia, Praha 1976

pozůstalostních výkazů, rozvrhu jmění aj. Notář nedisponoval rozhodovací pravomocí. Nesporný patent byl zrušen zákonem č. 142/1950 Sb., o řízení ve věcech občanskoprávních, který se stal účinným od 1. 1. 1951.

1.2 Změny po roce 1948

Zcela zásadním mezníkem v historii českého notářství je rok 1949. V tomto roce bylo notářství v lidově demokratickém Československu ve svém klasickém pojetí fakticky zrušeno. Bezprostředně po „Vítězném únoru 1948“ byla řešena otázka, jak naložit s institucí pro totalitní režim svojí náplní nepotřebnou a samozřejmě značně nepohodlnou. Nebylo totiž žádoucí, aby nezávislý notářský stav pomáhal občanům v oblasti práva. Základní ideou byla náhrada svobodného notářství státním orgánem, jehož prostřednictvím by stát vykonával notářskou činnost a tím by ji měl pod naprostou kontrolou.

Dne 14. 7. 1949 byl přijat zákon č. 201/1949 Sb., o notářství, který zrušil notářský řád z roku 1871. Tento den byl skutečně černým dnem v dějinách českého notářství. Byly zrušeny notářské komory jako samosprávné organizace notářů. Zákon sice nahrazoval notářské komory krajskými notářskými sbory a ústředním sborem notářským, který tvořily krajské notářské sbory, avšak po celou dobu účinnosti tohoto zákona do konce roku 1951 nebyly tyto notářské sbory ustaveny a jejich úlohu plnily jako mocenské orgány státu správní komise, které byly ustanoveny ministrem spravedlnosti.³ Nová právní úprava obsažená v zákoně o notářství sice ještě jakoby zcela nelikvidovala notářství jako povolání působícího na vlastní účet, avšak byla zrušena ekonomická nezávislost notářů. Každý notář musel veškeré příjmy ze své činnosti odevzdat

³ Ad Notam: Jubilejní číslo k 10. výročí obnovy notářství v České republice, str. 13

krajskému sboru, tedy správní komisi a tou mu byla vyplacena odměna s přihlédnutím k pracím jím vykonaným.⁴

Dalším zásahem do postavení a působení notářství byly nové občanskoprávní kodifikace v období tzv. právnické dvouletky. Jednalo se o občanský zákoník a občanský soudní řád, které nabyly účinnosti 1. 1. 1951. Nový občanský soudní řád, tj. zákon č. 142/1950 Sb., svěřoval nadále provedení dědického řízení do pravomoci soudů. Řízení bylo ovládáno zásadou oficiality. Soud byl povinen zahájit řízení z úřední pravomoci, jakmile se dověděl, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého. Řízení konal soudce bez ústního jednání. Podle § 323 tohoto zákona mohl soud přikázat projednání dědictví notáři. I v tomto případě však činil všechna rozhodnutí soud. Notáři byli podle těchto ustanovení pověřováni do konce roku 1951.

Dne 1. 1. 1952 nabytím účinnosti zákona č. 116/1951 Sb., o státním notářství, došlo k úplnému zestátnění notářství. Funkce notáře, vykonávající nezávislé, svobodné povolání, zanikla. V obvodech okresních soudů byla zřízena státní notářství jako státní justiční orgány a notáři a jejich zaměstnanci se stali státními zaměstnanci. Tento zákon rozeznával tři okruhy působnosti státního notářství. Šlo o činnost ve vlastním okruhu působnosti (především sepisování notářských listin), činnost z pověření soudu (provádění řízení o projednání dědictví a úkonů s ním souvisejících) a činnost na žádost stran.

Pokud soud po 31. 12. 1951 pověřil státního notáře projednáním dědictví, činil již všechna rozhodnutí státní notář. Jeho rozhodnutí pak mělo účinky rozhodnutí soudního.

Důležitá změna v organizaci a kompetenci státního notářství nastala zákonem č. 52/1954 Sb. (účinnost od 1. 1. 1955). Vzhledem k tomu, že se státní notářství ve své podstatě osvědčilo, byla zrušena jeho činnost

⁴ Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství a advokacie, 1. vydání, Linde, Praha 1997, str. 254

z pověření soudu a dvoukolejnost byla odstraněna tím, že některé rozhodovací agendy v řízení nesporném, a to především agenda dědická, byly převedeny přímo do kompetence státního notářství. Bezprostřední dozor nad státním notářstvím byl předán krajskému soudu. V tomto zákoně se již mluví o notářské činnosti rozhodovací a činnosti ostatní se zřetelným upřednostněním činnosti rozhodovací.

Pro řízení platily, nestanovil-li zákon něco jiného, příslušné předpisy o řízení před soudem, tj. zákon č. 142/1950 Sb. Rozhodnutí státního notářství mělo účinky soudního rozhodnutí. O řádných opravných prostředcích pak rozhodoval krajský soud. Od 1. 1. 1955 tedy již soud státního notáře nepověřoval, nýbrž státní notářství samo řízení zahajovalo a vydávalo v něm veškerá usnesení.

Počátkem 60. let došlo k rozsáhlým kodifikačním změnám, jejichž výsledkem v oblasti občanského práva procesního byl mimo jiné OSŘ a zákon č. 95/1963 Sb., notářský řád, které zrušily předchozí úpravu řízení podle zákona č. 142/1950 Sb. Podstatnou novinkou bylo přesunutí úpravy dědického řízení z občanského soudního řádu do notářského řádu, který byl k občanskému soudnímu řádu ve vztahu speciality. V řízení o dědictví tak došlo k rozštěpení procesní úpravy. Obecná úprava soudního řízení platila pouze tehdy, pokud speciální úprava podle notářského řádu nestanovila jinak.⁵

Úprava státního notářství založená zákonem č. 95/1963 Sb., pak platila s některými nepodstatnými změnami až do jeho zrušení v roce 1992. V roce 1964 se tak podařilo ukončit přeměnu nezávislé a nestranné instituce sloužící veřejnosti v orgán, který měl sloužit totalitní státní moci.

Na závěr stručného přehledu o historickém vývoji dědického řízení a notářství po roce 1948 na našem území je třeba poukázat na skutečnost,

⁵ Ad Notam: Jubilejní číslo k 10. výročí obnovy notářství v České republice, str. 14

že třicet osm let trvající historie rozhodovací pravomoci státních notářství učinilo z našeho státního notářství zcela anomální, v celém světě se nevyskytující úřad. Všude tam, kde notářství existuje (tj. vlastně téměř v celém světě s výjimkou té jeho části, která je ovládána anglosaským právem, kde institut notáře neexistuje, nebo existuje vlastně jen nominálně), vykonává notář činnost osvědčovací a ověřovací, zástupčí a poradenskou, sepisuje veřejné listiny o právních úkonech, vykonává z pověření nebo na základě plné moci správu majetku, případně jako soudní komisař poskytuje servis nespornému soudnictví. Nikde a nikdy však (a to platilo i v případě notářství zemí bývalého východního bloku) notář nemá a neměl postavení jakéhosi rozhodce nebo soudce ve věcech občanskoprávních, jak tomu bylo u nás od roku 1955 do roku 1992.⁶

Dalším definičním znakem, kterým se „státní“ notář lišil od notáře jinde ve světě, bylo postavení státního notáře jako státního zaměstnance. Všude v civilizovaném světě má totiž notář postavení na státu, resp. jeho mocenském aparátu nezávislého, nestranného a veřejnou důvěrou nadaného úřadu, nikoliv však státního orgánu.

1.3 Období po 1. 1. 1993

S účinností od 1. ledna 1993 došlo k zásadním změnám v právní úpravě řízení o dědictví. K uvedenému datu nabyl účinnosti zákon č. 264/1993 Sb., kterým byl zrušen zákon č. 95/1963 Sb., notářský řád. Současně k tomuto datu nabyl účinnosti zákon č. 263/1992 Sb., kterým se měnil a doplňoval OSŘ a také zákon o notářích a jejich činnosti⁷. Uvedenými právními normami došlo nejen ke změnám v řízení o dědictví, ale i v postavení a funkci notářů.

⁶ ASPI. Literatura.(PPP. 97,11:7)

⁷ Zákon č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti, ve znění pozdějších předpisů (dále jen notářský řád)

Od roku 1993 se po letech opět vrátila agenda řízení o dědictví na soud. Řízení o dědictví se řídí ustanoveními OSŘ. I když řízení o dědictví provádí nyní soud a jemu také v tomto řízení přísluší výlučně rozhodovací pravomoc, neznamená to úplné vyloučení notářů z této agendy. Notář může být pověřen soudem úkony v řízení o dědictví, nepřísluší mu však rozhodovací pravomoc. Působí jako tzv. soudní komisař. Přestože stát svěřil notářům některé své pravomoci, není již notář státním zaměstnancem. Podle § 1 notářského řádu je notářem fyzická osoba, splňující zákonem stanovené předpoklady, kterou stát pověřil notářským úřadem, což je soubor pravomocí k notářské a další činnosti stanovené zákonem a trvale spojený s místem výkonu této činnosti.

Tento institut má v našich zemích mnohaletou tradici (byl původně převzat z Rakouska-Uherska) a úspěšně se dosud uplatňuje v Rakousku. Setkáváme se s ním dále např. v právním řádu Francie, Německa a Švýcarska. Institut soudního komisariátu notáře ulehčuje soudům jeho pozici při vyřizování dědických věcí a na druhé straně se využijí mnohaleté zkušenosti notářů v tomto řízení.⁸

V souvislosti se změnami funkcí a postavením notáře jde nyní o to, zda lze notáře v jeho postavení soudního komisaře chápat jako „soukromou osobu“ nebo jako „veřejný úřad“. Je třeba souhlasit s názorem, podle kterého je notář fyzickou osobou, kterou stát pověřil notářským úřadem. Na rozdíl od advokátů, jako jiných představitelů právního povolání, je jen u notáře, soudce, ale i např. u soudního exekutora výkon těchto povolání tak či onak odvozen od státu, a tak či onak trvale spojen s výkonem „úřadu“.

Činnosti notáře jako soudního komisaře jsou činnostmi, které jsou podle zákona považovány za činnosti soudu. Notář je provádí jako nositel

⁸ ASPL. Literatura.(PPP. 97,11:7)

veřejného úřadu a platí proto i pro něho, stejně tak jako pro kterýkoliv jiný veřejný úřad, presumpce správnosti výkonu jeho pravomoci. Notář tyto své pravomoci vykonává na základě zákona, zákonem stanovenými postupy a z pověření soudu a pro soud. Dohled nad ním má v tomto směru jen soud.

1.4 Stručný přehled vývoje dědického řízení a notářství na Slovensku

Jak již bylo zmíněno v první části této kapitoly, na základě tzv. recepčního zákona došlo k převzetí rakouského právního řádu. Na území Slovenska platilo bývalé právo Uher. Právní předpisy se dělily na ty, které upravovaly sporné řízení a na ty, které upravovaly řízení nesporné. Bývalé Uherské právo nebylo právo kodifikované, ale obyčejové. Dědické právo na Slovensku se chápalo jako právo absolutní a uplatňovalo se vůči komukoliv. V Čechách bylo zařazené mezi práva věcná.

Na rozdíl od Čech, kde nabytí dědictví spočívalo na edičním principu (dědic tzv. ležící pozůstalost nikdy nenabyl, jestliže se o dědictví nepřihlásil), k nabytí dědictví na Slovensku nebylo potřeba zvláštní prohlášení, stačilo, že ho dědic neodmítl (nabytí pozůstalosti ipso iure). Řízení se zahajovalo na návrh kromě případů, kdy byli dědici osoby, které potřebovaly zvýšenou právní ochranu (nezletilé osoby, osoby neznámého pobytu). Hlavními prameny dědického práva byla Dočasná soudní pravidla judexkuriální kurie a Nejvyššího soudu. Do roku 1950 (rok přijetí jednotné právní úpravy) existovaly zásadně rozdíly mezi úpravou dědického práva na Slovensku a v Čechách.

Od roku 1950 byla právní úprava dědického řízení a notářství jednotná v obou státech. Po rozdělení Československa, tj. od 1. 1. 1993, se právní úprava obou států vydala vlastní cestou.

K zásadní úpravě dědického řízení na Slovensku po 1. 1. 1993 došlo novelou Občianskeho súdneho poriadku č. 232/1995 Z.z., jenž nabyla

účinnosti 1. prosince 1995. Tato novela přinesla možnost skončit dědické řízení osvědčením o dědictví, které vydá účastníkům notář jako soudní komisař v případech, kdy mezi dědici nedoje ke konfliktům a rozporům o rozsah majetku zůstavitele, ani o způsobu vypořádání dědictví.

2. Platná právní úprava řízení o dědictví v ČR a SR

2.1 Charakteristika dědického řízení, jeho funkce a zásady

Právní úprava v ČR

Hlavním pramenem právní úpravy dědického řízení je OSŘ, a to zejména jeho část třetí „Řízení v prvním stupni“, Hlava pátá, pojednávající o zvláštních druzích řízení, v nichž je toto řízení v § 175a – 175zd upraveno. Podrobnější úpravu obsahuje vyhláška č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, a to zejména v části deváté „Řízení o dědictví“ a části desáté „Činnost notářů v řízení o dědictví“. V dědickém řízení vystupuje notář jako soudní komisař, který je pověřený soudem k provedení úkonů dědického řízení. Z tohoto důvodu je významným pramenem právní úpravy rovněž notářský řád. Jelikož notáři vykonávají tuto činnost za úplatu, je pramenem i vyhláška Ministerstva spravedlnosti České republiky o odměnách notářů a správců dědictví č. 196/2001 Sb., (notářský tarif). Při dědickém řízení s cizím prvkem se použijí kolizní normy zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním⁹, nestanoví-li mezinárodní smlouva jinak. Zřejmá je též provázanost s hmotněprávními ustanoveními občanského zákoníku¹⁰. S problematikou institutu dědění též souvisí daňové předpisy, a to zejména zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů.

Dědické řízení se zahajuje i bez návrhu po každé zemřelé osobě, jakmile se soud o úmrtí osoby dozví. Právní úprava tak spočívá na principu tzv. obligatornosti dědického řízení (každé úmrtí fyzické osoby vede k zahájení dědického řízení bez ohledu na to, zda o to dědici žádají a zda

⁹ zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, v platném znění (dále jen ZMPS)

¹⁰ zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen ObčZ)

tato osoba měla nějaký majetek) a na principu ingerence státu do dědických právních vztahů (stát ovlivňuje uspořádání dědických vztahů).¹¹ Dědické řízení je občanskoprávním řízením nesporným. V naprosté většině případů se zahajuje i bez návrhu.

Celé řízení je charakterizováno funkcí legitimační a funkcí majetkovou. Funkce legitimační směřuje ke zjištění dědiců, tedy právních nástupců zůstavitele. Z hlediska svého významu je nezastupitelná, protože okruh dědiců je zásadně zjišťován s konečnou platností. Funkce majetková v rámci dědického řízení zjišťuje zůstavitelův majetek a jeho dluhy. Zjištění majetku v dědickém řízení nemusí být definitivní. OSŘ s řešením této možnosti počítá například v ustanovení § 175x, kde pojednává o dodatečném projednání dědictví.

Základní zásada institutu dědění spočívá v tom, že jak hmotněprávní, tak procesní vztahy se řídí právem platným v době úmrtí zůstavitele. U hmotněprávní úpravy to nepřekvapuje, specifíkem dědického práva je to, že zmíněná zásada se uplatňuje i při aplikaci práva procesního.¹² Tam však nelze tuto zásadu dodržet absolutně, neboť tomu brání změny v organizační struktuře justice a dalších institucí, ke kterým došlo v mezidobí od úmrtí zůstavitele do projednání dědictví (jde zejména o problém tzv. dodatečných projednání dědictví po zůstavitelích, kteří zemřeli v době platnosti dnes již zrušených právních předpisů).

Zásada nezávislosti a nestrannosti soudů, soudců a pověřeného notáře vyjadřuje požadavek, aby ve věci rozhodovaly osoby, které nejsou na nikom závislé, nemají žádný vztah k věci, účastníkům a jejich zástupcům a jsou vázány pouze zákonem.

Zásada zákonného soudu, soudce a notáře jako soudního komisaře zabezpečuje, aby ve věci činil právní úkony a rozhodoval pouze soud,

¹¹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 121

¹² Schelleová, I.: Civilní proces, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 367

soudce nebo notář jako soudní komisař, který je určen podle předem stanovených pravidel a na základě zákona.

Dědické řízení je na rozdíl od jiných občanskoprávních řízení ovládáno zásadou neveřejnosti. Jednání prováděné notářem jako soudním komisařem je neveřejné. Tato zásada vyplývá z ustanovení § 116 OSŘ. Vzhledem k tomu, že se jednání odehrává zásadně před soudním komisařem, uplatní se tato zásada prakticky v celém řízení.

Na základě zásady rovnosti mají všichni účastníci řízení stejnou možnost účastnit se jednání, uplatňovat svá tvrzení, navrhopvat důkazy a vyjadřovat se k výsledkům řízení.

V dědickém řízení jako řízení nesporném platí, na rozdíl od řízení sporného, zásada vyšetřovací. Soud, resp. soudní komisař, není při zjišťování skutkového stavu vázán tvrzením účastníků. Zjišťuje skutkový stav v tom rozsahu, v jakém je to pro řízení nutné. Důkazy provádí i bez návrhu účastníků a závisí pouze na úvaze soudu (soudního komisaře), zda na základě takového důkazu bude považovat určitý stav za prokázaný či nikoli.

Pro celé řízení je charakteristické určité pořadí a návaznost jednotlivých úkonů, které je projevem koncentrační zásady.

Dědické řízení je dále ovládáno zásadou materiální pravdy, ústnosti, přímosti a hospodárnosti.

Právní úprava v SR

Právní úprava dědického řízení na Slovensku je zakotvena v ustanoveních § 175a až § 175zd, části třetí, Hlava pátá Občianského súdneho poriadku¹³. Řízení o dědictví zde představuje jeden

¹³ zákon č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, v znení neskorších predpisov (dále jen OSP)

z nejvýznamnějších druhů zvláštních civilněprávních řízení upravených v rámci OSP.

„Úlohou řízení o dědictví z širšího hlediska je upevňovat zákonnost, zabezpečovat ochranu všech forem vlastnictví a ochranu zvláštních a majetkových práv občanů, stejně jako zájmy státu“.¹⁴

Dalším pramenem právní úpravy dědického řízení na Slovensku je zákon o notárech a notárskej činnosti¹⁵. U právní úpravy dědického řízení nelze nechat bez povšimnutí přechodná ustanovení OSP, která mají zvláštní význam pro toto řízení.

„Neskončené řízení o dědictví, které bylo zahájené podle dosavadních právních předpisů, se považují za řízení podle tohoto zákona. Jestliže je jejich předmětem majetek objevený po právní moci rozhodnutí o dědictví, považují se za řízení podle § 175x odst. 1“.¹⁶

Z uvedeného vyplývá, že už zahájené řízení se dokončí podle platné právní úpravy účinné od 1. prosince 1995. Uplatněním zásady „lex posterior derogat lex priori“ se dospělo k tomu, že v případech řízení po zůstaviteli, který zemřel za účinnosti předcházející právní úpravy upravující dědické právo, se budou tyto předpisy aplikovat pouze v případě práva hmotného. Procesní předpisy se použijí ty, které jsou platné v době řízení o dědictví. Právní úprava v OSP se tím liší od té v českém OSŘ. Právní úprava v České republice vychází ze zásady, že jak hmotněprávní, tak procesní vztahy se řídí právem platným v době úmrtí zůstavitele (pomineme-li použití procesních předpisů platných v době řízení o dědictví,

¹⁴ Bajcura, A. a kol.: Občianske procesne právo, VO PF UK, Bratislava 1995, str. 123

¹⁵ zákon č. 323/ 1992 Zb., o notárech a notárskej činnosti, v znení neskorších predpisov

¹⁶ § 372 b odst. 1 OSP, provedený novelou OSP č. 232/1995 Zz.

ke kterému musí dojít kvůli změnám v organizační struktuře justice a dalších institucí, k nimž došlo v mezidobí od úmrtí zůstavitele do projednání dědictví).

Právní úprava dědického řízení na Slovensku vychází ze stejných zásad jako právní úprava v České republice. Jen okrajově lze zmínit například zásadu oficiality, zásadu vyšetřovací, volného hodnocení důkazů, materiální pravdy aj.

2.2 Zahájení dědického řízení

Právní úprava v ČR

„Soud zahájí řízení i bez návrhu, jakmile se dozví, že někdo zemřel nebo byl prohlášen za mrtvého.“¹⁷

Zahájení řízení je tedy ovládáno zásadou oficiality. Soud zahajuje řízení na základě oznámení o úmrtí, které je povinen učinit příslušný orgán státní správy pověřený vedením matriky. Podání návrhu účastníkem není vyloučeno, a to zejména v případě dodatečného projednání dědictví (§ 175x OSŘ). Jestliže se řízení zahajuje na návrh, je zahájeno dnem, kdy byl soudu návrh na zahájení doručen. Pokud se řízení zahajuje bez návrhu, je zahájeno dnem, kdy bylo vydáno usnesení o zahájení řízení. Toto usnesení není třeba doručovat.

K projednání dědictví je příslušný okresní soud, v jehož obvodu měl zůstavitel naposledy své bydliště, popř. poslední byt. Není-li takový soud, je příslušný okresní soud, v jehož obvodu je zůstavitelův majetek.¹⁸ Po

¹⁷ § 175a odst. 2 OSŘ

¹⁸ jedná se o výlučnou místní příslušnost podle § 88 písm. k OSŘ

zahájení řízení pověří soud příslušného notáře, aby jako soudní komisař provedl úkony v řízení o dědictví a postoupí mu spis.

Právní úprava v SR

Slovenská právní úprava zahájení dědického řízení je založena (stejně jako česká) na principu oficiality. Soud zahájí řízení, jakmile se dozví, že někdo zemřel, nebo byl prohlášený za mrtvého. Ze zákona má příslušný orgán státní správy, pověřený vedením matriky v obvodě, ve kterém osoba zemřela nebo byla nalezena mrtvá, povinnost oznámit tuto skutečnost soudu.

Vedle principu oficiality se taktéž uplatňuje zásada dispoziční, spočívající v tom, že řízení lze zahájit i na návrh. Návrh na zahájení musí obsahovat zákonem požadované náležitosti stanovené v § 42 odst. 3 a § 79 odst. 1 OSP. Navrhovatel je povinen připojit k návrhu listinné důkazy, na které se odvolává. Nesplnění povinnosti připojit k návrhu (žalobce) listinné důkazy, které zákon ukládá navrhovateli, nemůže být důvodem k zastavení řízení.¹⁹ Stejně jako v České republice, jsou i na Slovensku příslušné k projednání dědictví v prvním stupni okresní soudy. Místní příslušnost se určí podle toho, kde měl zůstavitel naposledy své bydliště, případně pobyt. Jestliže nelze určit místní příslušnost podle těchto kritérií, projedná řízení o dědictví soud, v jehož obvodu se nachází zůstavitelům majetek.

¹⁹ R 66/2000, Zbierka stanovisk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, 4/2000

2.3 Osoby zúčastněné na řízení

Právní úprava v ČR

Za osoby zúčastněné na řízení jsou označovány jednak osoby, které řízení vedou, tzn. podílejí se na projednávání a rozhodování věci (soud, resp. pracovníci soudu a notář pověřený jako soudní komisař, resp. jeho pracovníci) a dále osoby, o jejichž právech a povinnostech se rozhoduje (účastníci řízení).²⁰

Okruh účastníků dědického řízení je stanoven zákonem. Podle ustanovení § 94 odst. 2 OSŘ ve spojení s ustanovením § 175b OSŘ jsou účastníky dědického řízení ti, které zákon za účastníky označuje²¹, tj.:

- a) ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, a není-li takových osob, stát;
- b) věřitel zůstavitele, avšak jen ve stanovených případech: v případě, že dojde k přenechání předluženého dědictví věřitelům na úhradu dluhů; pokud se vypořádává pohledávka věřitele či při likvidaci dědictví;
- c) vypravitel pohřbu (dojde-li k zastavení řízení podle § 175h OSŘ, tj. pokud zůstavitel nezanechal žádný majetek nebo zanechal-li majetek nepatrné hodnoty, který soud může vydat vypraviteli pohřbu).²²

Ad a) Účastníkem není každý, kdo se o sobě domnívá, že je dědicem nebo uplatňuje právo na dědictví, ale pouze ten, koho lze důvodně za dědice považovat. Musí mu svědčit některý z hmotněprávních titulů, tj. zákon či závěť, popřípadě oba tyto tituly. Zákon připouští možnost kumulace dědických titulů. Při dědění ze zákona je určující příbuzenský

²⁰ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 166

²¹ V případech nesporných řízení máme dvě definice účastníků řízení. Pokud je možné na řízení použít obě definice, pak je nutné dát přednost výslovnému vymezení. V jednom řízení nelze kombinovat obě definice.

²² Schelleová, I.: Civilní proces, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 374

nebo obdobný vztah k zůstaviteli²³. Za dědice ze závěti lze považovat ty osoby, které zůstavitel v závěti k dědění povolal. Nesmí však obsahovat zjevné formální či obsahové nedostatky, to znamená musí se jednat o platnou závěť. Podmínky platnosti závěti upravuje ObčZ (Část sedmá, Hlava třetí, Dědění ze závěti - § 476 a násl.). Postavení účastníka řízení však osoba ztrácí, jakmile se zjistí, že jí nesvědčí žádný dědický titul nebo že nemůže z jiného důvodu dědit.

Jestliže zde není nikdo, koho by bylo možné považovat za dědice ze zákona nebo závěti, stává se účastníkem dědického řízení stát. Stát by pak toto dědictví nabyl podle § 462 ObčZ jako odúmrtí.

Ad b) Věřitel zůstavitele je účastníkem dědického řízení pouze v případech uvedených v § 175b OSŘ. Dědictví je předluženo, jestliže jsou dluhy dědictví vyšší než obvyklá cena majetku patřícího do dědictví. OSŘ v § 175p umožňuje, aby dědici uzavřeli s věřiteli dohodu o přenechání předluženého dědictví na úhradu dluhů. Dohoda nesmí odporovat zákonu a podléhá schválení soudu, stejně tak jako dohoda mezi dědici.

„Dědic odpovídá do výše ceny nabytého dědictví za přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele a zůstavitelovy dluhy, které na něj přešly zůstavitelovou smrtí“. „Je-li více dědiců, odpovídají za náklady zůstavitelova pohřbu a za dluhy podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví“.²⁴

Základním předpokladem vypořádání pohledávky věřitele je, že byla pohledávka vůbec do dědictví přihlášena. Toto přihlášení má za následek seznámení dědiců s pohledávkou a zjištění jejich stanoviska. Do pasiv dědictví se dluh zařadí pouze tehdy, když dědici tento dluh nezpochybňují

²³ Dědění ze zákona je upraveno v Hlavě druhé, § 473 - § 475a ObčZ. V těchto ustanoveních jsou dědici rozděleni do čtyř dědických skupin.

²⁴ § 470 odst. 1 a 2 ObčZ

a není mezi nimi sporu, že zůstavitel takový dluh měl.²⁵ Pokud by byl dluh mezi dědici sporný, v dědickém řízení se k němu nepřihlíží.

Věřitel je účastníkem dědického řízení při likvidaci dědictví. Tato situace nastává, když je dědictví předloženo, nedojde k dohodě podle § 175p OSŘ a soud likvidaci nařídí.

Ad c) Zanechal-li zůstavitel pouze majetek nepatrné hodnoty, může soud vydat tento majetek tomu, kdo se postaral o pohřeb a řízení zastaví. Jestliže nezanechal žádný majetek, soud řízení zastaví. V obou těchto případech je účastníkem řízení pouze ten, kdo se postaral o pohřeb. Je však nutné, aby také souhlasil s tím, že mu bude tento nepatrný majetek vydán. Účastníkem řízení je též pozůstalý manžel, který měl se zůstavitelem majetek ve společném jmění a není dědicem (jak vyplývá z § 175l OSŘ). Neúčastní se ovšem celého řízení, ale jen té jeho části, v níž dochází k vypořádání společného jmění manželů.²⁶

Účastník, který nemůže před soudem samostatně jednat, musí být zastoupen tzv. zákonným zástupcem. Zákonného zástupce musí mít osoby, které nejsou v plném rozsahu způsobilé k právním úkonům, tj. nezletilí účastníci a osoby, které byly zbaveny nebo omezeny ve způsobilosti k právním úkonům. Zákonným zástupcem nezletilého je jeho rodič. Zákonným zástupcem osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezené je soudem ustanovený opatrovník. V některých případech se mohou zájmy zákonného zástupce a zastoupeného ocitnout

²⁵ Ad Notam 5/1998 str. 118 „Proti vůli dědiců nebo některého z nich může být do pasiv dědictví zařazen dluh zůstavitele jen tehdy, mají-li námitky dědici proti dluhu takový charakter, že již na základě právního posouzení nemohou obstát (např. popírá-li dědic, že by někdy existoval dluh, přiznaný pravomocným rozhodnutím soudu či jiného orgánu)“. Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 196/98- 62 ze dne 31. 7. 1998.

²⁶ V dědickém řízení může dojít k zpochybnění dědického práva. Otázka zpochybněného nejistého dědického práva bude vyřešena některým z dále uvedených způsobů:

- a) rozhodnutím (posouzením) právní otázky soudem v dědickém řízení podle § 175k odst. 1 OSŘ
- b) dohodou účastníků, kterou bude odstraněn spor mezi nimi o sporné skutečnosti (§ 175k odst. 2 OSŘ)
- c) rozsudkem soudu ve sporném řízení, vydaném na základě žaloby, podané dědicem, který byl k podání žaloby odkázán
- d) fikcí, podle níž bude považováno za neprokázané (nebude se k němu přihlížet) tvrzení dědice odkázaného k podání žaloby, jestliže žalobu ve stanovené lhůtě nepodal

v kolizi. V takovém případě je nutno osobě, která nemá potřebnou procesní způsobilost, ustanovit na základě rozhodnutí soudu tzv. kolizního opatrovníka.

Fyzická i právnická osoba, která má způsobilost jednat samostatně před soudem, se může nechat zastoupit zástupcem na základě plné moci. Takovým zvoleným zástupcem účastníka v dědickém řízení může být pouze fyzická osoba, která má plnou způsobilost k právním úkonům. Plnou moc lze udělit písemně nebo ústně do protokolu. Plná moc může být udělena jako tzv. procesní (ke všem úkonům) nebo jako tzv. prostá (jen pro určité úkony). V praxi se často vyskytuje situace, kdy v dědickém řízení jeden dědic zastupuje na základě plné moci druhého dědice. Při takovém zastoupení hrozí často střet zájmů, a proto je třeba zkoumat, zda zájmy zástupce a zastoupeného nejsou v rozporu.

Posledním typem zastoupení je zastoupení na základě rozhodnutí soudu. Soud ustanoví rozhodnutím zástupce tomu, kdo nemůže v řízení před soudem samostatně jednat a není zastoupen. Jde především o kolizního opatrovníka, kdy účastník má sice zákonného zástupce, ale ten jej nemůže zastoupit pro kolizi zájmů, protože je např. sám účastníkem řízení. Dále může jít o případy, kdy není znám pobyt účastníka, nepodařilo se mu doručit na známou adresu v cizině, byl stížen duševní poruchou nebo se z jiných zdravotních důvodů nemůže po dobu nikoliv jen přechodnou zúčastnit řízení. Opatrovníka lze ustanovit i právnické osobě, není-li tu osoba oprávněná za ni jednat nebo je sporné, kdo je osobou oprávněnou za ni jednat, je-li zde nebezpečí z prodlení. Zástupcem je pak soudem ustanovený opatrovník.²⁷

Další osoby zúčastněné na řízení jsou osoby, které řízení vedou (tj. soud a notář pověřený jako soudní komisař).

²⁷ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 179

Řízení probíhá u okresních (obvodních) soudů, které jsou věcně příslušné jako soudy prvního stupně. Věc projednávají samosoudci. Namísto soudců mohou být v rozsahu stanoveném zákonem pověřeni projednáváním a rozhodováním ve věci vyšší soudní úředníci. K některým jednoduchým úkonům, příslušejícím předsedovi senátu (samosoudci), může předseda soudu pověřit justiční čekatele a soudní tajemníky.

Podle § 38 odst. 2 OSŘ je notář jako soudní komisař pověřen soudem, aby za odměnu provedl úkony v řízení o dědictví. Na základě písemného pověření soudního komisaře může samostatně provádět úkony v řízení o dědictví notářský koncipient, který je u něho v pracovním poměru, nebo další zaměstnanec, jestliže složil kvalifikační zkoušku podle § 26 odst. 2 notářského řádu. Za tyto úkony odpovídá notář jako soudní komisař.

Stanovení konkrétního notáře se řídí dvěma skutečnostmi. Jednak je to místní příslušnost soudu a dále rozvrh pověřování notářů.

Úkony v konkrétním dědickém řízení mohou být pověřováni pouze notáři, kteří působí v obvodu okresního, resp. obvodního soudu, jenž je k projednání a rozhodování této věci místně příslušný podle ustanovení § 88 písm. k) OSŘ.²⁸ Tím je okruh notářů, přicházejících v úvahu, zúžen podle počtu notářů v okrese či obvodu místně příslušného soudu. Notáři se sídlem v obvodu okresního soudu jsou rovnoměrně pověřováni úkony v řízení o dědictví podle rozvrhu, který na návrh příslušné notářské komory vydá předseda krajského soudu na každý kalendářní rok. Právě tento rozvrh obsahuje podrobná pravidla, podle kterých lze z notářů v obvodu okresního, resp. obvodního soudu jednoznačně určit konkrétního notáře, který bude vyřizováním určité věci pověřen.²⁹ Způsob rovnoměrného pověřování soudních komisařů úkony v řízení o dědictví, tj. pravidla, podle

²⁸ Výjimečně by k provedení jednotlivého úkonu na základě dožádání (§39 OSŘ) mohl být pověřen dožádaným soudem notář v jeho obvodu. Soudy však nepostupují jednotně a podle některých názorů musí být v případě dožádání proveden úkon přímo dožádaným soudem, který není oprávněn notáře ve svém obvodu pověřit provedením takového úkonu.

²⁹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 139

kterých se určí konkrétní notář, který má být těmito úkony pověřen, může být založen na systému obvodovém nebo na systému časovém.³⁰ Návrh rozvrhu sestavuje na období kalendářního roku notářská komora zřízená v obvodu příslušného krajského soudu.

Právní úprava v SR

Ustanovení § 175b OSP stanoví, které osoby jsou účastníky řízení o dědictví.

„Určení okruhu účastníků řízení je jednou z prvořadých úloh v řízení o dědictví. Jde tu o řešení jedné ze základních podmínek a předpokladů řízení o dědictví. Důležitost správného určení okruhu účastníků řízení zákonodárce podtrhuje i tím, že nesprávné vyřešení této otázky může být důvodem pro podání řádných, ale i mimořádných opravných prostředků.“³¹

Stejně jako v české právní úpravě OSŘ jsou na prvním místě účastníky dědického řízení ti, o kterých se lze domnívat, že jsou zůstavitelovi dědici. Těmto osobám musí svědčit některý z hmotněprávních titulů dědění, jimiž jsou zákon, závěť nebo kombinace obojího. Není-li takových osob, je účastníkem dědického řízení stát. Věřitel zůstavitele je účastníkem řízení v případě, kdy se postupuje podle ustanovení § 175p OSP, tj. v případě, kdy se vypořádává jeho pohledávka a při likvidaci dědictví. Jestliže zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty a soud ho

³⁰ systém obvodový: obvod okresního či obvodního soudu je rozdělen na počet obvodů odpovídající počtu notářských úřadů v obvodu tohoto soudu a notáři jsou pověřováni v závislosti na místně posledního bydliště zůstavitele či jiném hledisku uvedeném v ustanovení § 88 odst. 1 písm. k) OSŘ.

systém časový: soudní komisaři jsou pověřováni v závislosti na časovém období narození či smrti zůstavitele v rámci kalendářního roku. Možná je i kombinace obou systémů

³¹ Fogaš, L.: K pojmu účastník konania o dedičstve, Právny obzor c. 4, Bratislava 1982

vydá osobě, která se postará o pohřeb, je účastníkem řízení pouze tato osoba.

Ve smyslu ustanovení § 38 OSP soud pověří notáře, aby jako soudní komisař projednal dědictví a v případech uvedených v § 175zca OSP vydal osvědčení o dědictví.³² Notář se při úkonech vykonávaných v rámci řízení o dědictví řídí pokyny soudu a úkony notáře vykonávané na základě pověření soudu se považují za úkony soudu.

2.4 Centrální evidence závětí

Právní úprava v ČR

Od 1. 1. 2001 je zavedena Centrální evidence závětí. Je to neveřejný seznam v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Notářská komora České republiky. V centrální evidenci závětí jsou evidovány závěti, listiny o vydědění, listiny o odvolání těchto úkonů, listiny o ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání ustanovení správce dědictví a listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví. Jedná se o ustanovení, které bylo zařazeno do notářského řádu na základě zákona č. 30/2000 Sb., a následně významně novelizované zákonem č. 554/2004 Sb., a to v souvislosti se zavedením nového hmotněprávního institutu správce dědictví. Od 1. 1. 2005 se Centrální evidence závětí rozšiřuje o evidenci listin o správě dědictví. Na tento fakt Notářská komora

³² Právní úprava problematiky rozdělování dědických věcí mezi notáře jako soudní komisaře je obsažena v OSP. Do 1. dubna 2005 byla hlavním kritériem rozdělování smrti zůstavitele. Toto kritérium bylo objektivní, nikým neovlivnitelné. Podle ustanovení § 175za OSP jsou notáři se sídlem v obvodě okresního soudu rovnoměrně pověřováni úkony v řízení o dědictví. Komora vždy v zákonem předepsané lhůtě předkládala krajským soudům návrh rozvrhu pro jednotlivé okresní soudy v rámci obvodů krajských soudů. Tyto návrhy předsedové krajských soudů respektovali. Změna tohoto stavu vznikla po 1. dubnu 2005, když nabyl účinnosti zákon č. 757/2004 Z.z. o sudech a o zmene a zmene a doplnení niektorých zákonov. Podle § 51 odst.1 citovaného zákona se přidělují dědické věci jednotlivým notářům náhodným výběrem pomocí technických prostředků schválených ministerstvem tak, aby byla vyloučena možnost ovlivnění přidělení věci. Podle odstavce 2 citovaného ustanovení je podmínka náhodného výběru podle odstavce 1 splněna vždy, když se má věc přidělit jednomu z alespoň dvou notářů.

reagovala vydáním předpisu nazvaného „předpis o Centrální evidenci závětí“, který ji podrobněji upravuje.

Právní úprava v SR

Slovenský právní řád, obdobně jako český, upravuje institut centralizovaného registru, ve kterém jsou evidovány závěti a jiné listiny zřízené pro případ smrti.

Zákonem č. 526/2002 Z.z., kterým byl novelizovaný zákon č. 323/1992 Zb. o notárech a notárskej cinnosti v znení neskorších predpisov, byl s účinností od 1. ledna 2003 v ustanovení § 73c zřízený Notársky centrálny register závetov. Tento registr obsahuje evidenci závětí, listin o vydědění, odvolání těchto úkonů, nebo jiných úkonů pro případ smrti, které byly sepsány notářským zápisem, či které notář přijal do úschovy. Slovenský centrální registr závětí tedy, na rozdíl od toho českého, neobsahuje evidenci listin o ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání ustanovení správce dědictví a listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví.³³ Zavedením registru došlo k zamezení projednání dědictví bez ověření zda zůstavitel zanechal závěť či nikoliv. Došlo tím k zvýšení právní jistoty. Každý zřizovatel závěti má v současné době jistotu, že v případě zřízení závěti ve formě notářského zápisu nebo jejího uložení do notářské úschovy bude tato závěť při projednávání pozůstalosti nalezena.

³³ Tyto listiny centrální registr neobsahuje z důvodu neexistence hmotněprávního institutu správce dědictví.

2.5 Předběžné šetření

Právní úprava v ČR

Počáteční fází řízení o dědictví je předběžné šetření, v němž jsou zjišťovány vědomosti o základních skutečnostech, na nichž je závislý další postup řízení. V první řadě jde o zjištění, zda je zde dána pravomoc soudů České republiky. Dále jde o zjišťování existence majetku a dluhů zůstavitele jakožto hmotněprávní podmínky pro to, aby řízení o dědictví mohlo proběhnout. Nejde zde ještě o vlastní soupis aktiv a pasiv, ale o opatření vstupních informací pro další řízení.³⁴

Po obdržení dědického spisu, před sepsáním protokolu o předběžném šetření, provede soudní komisař neprodleně šetření v centrální evidenci závětí a zjistí, zda je evidována: závěť zůstavitele, listina o vydědění nebo listina o odvolání těchto úkonů, listina o ustanovení správce dědictví, listina o odvolání ustanovení správce nebo listina o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví a u kterého notáře je uložena. Stav a obsah závěti, listiny o vydědění nebo listiny o správě dědictví zjišťuje sám notář, je-li u něj uložena, popř. na základě žádosti jiný notář, u kterého je listina (závěť, listina o vydědění nebo listina o správě dědictví) uložena. Jestliže je závěť či listina o vydědění uložena u soudu, zjišťuje obsah závěti, rovněž na žádost notáře, příslušný soud, u kterého je uložena. O zjištění stavu se sepíše protokol, ke kterému se připojí ověřený opis nebo ověřená kopie závěti, listiny o vydědění nebo ověřený opis listiny o správě dědictví³⁵.

Vyjde-li najevo během dědického řízení, že zůstavitel zanechal závěť, která není vedena v evidenci a byla v průběhu dědického řízení nalezena nebo předložena, je nutno zjistit její stav a obsah. Zanechal-li zůstavitel

³⁴ ASPI. Literatura. Ič. 8162

³⁵ Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 389

listinu o správě dědictví, ve které ustanovil správce dědictví, vyzve notář ustanoveného správce dědictví o smrti zůstavitele a vyzve ho, aby se ujal své funkce.

O předběžném šetření se sepisuje protokol. Jeho součástí jsou základní údaje o osobních a majetkových poměrech zůstavitele. Tento protokol se zpravidla sepisuje s dědici nebo pouze s některým z dědiců, případně s jinou osobou, u které lze předpokládat, že je o osobních a majetkových poměrech zůstavitele dostatečně informována (obvykle vypravitel pohřbu, uvedený na úmrtním listu). Není-li tato skutečnost známa, obrátí se notář např. na obecní (obvodní) úřad s žádostí o sdělení potřebných údajů. Na základě výsledků předběžného šetření připraví soudní komisař jednání. Toto jednání není třeba nařizovat, jestliže soud potvrdí nabytí dědictví jedinému dědici nebo případně-li dědictví podle § 462 ObčZ jako odúmrt' státu. Jestliže byl zůstavitel majitelem účtu u banky, požádá soudní komisař o sdělení zůstatku vkladu na účtu ke dni úmrtí, čímž se banka dozví, že majitel účtu zemřel. Jakmile se takto banka dozví, že majitel účtu zemřel, zastaví následujícím dnem ty výplaty a platby z účtu, u kterých majitel účtu stanovil, že po jeho smrti nemá banka ve výplatách a platbách pokračovat.

Patří-li do dědictví nemovitost, soudní komisař si musí vyžádat od katastrálního úřadu výpis z katastru nemovitostí, týkající se věcných práv k těmto nemovitostem. Notáři pro začátek stačí jen obecný údaj dědiců o tom, že zůstavitel „měl nějakou nemovitost“. Pokud výpis obstarávají dědici zůstavitele, musí se jednat o výpis „aktuální a originální“.³⁶ Jestliže neobstarají výpis z katastru nemovitostí účastníci předběžného šetření, vyžádá si ho notář úřední cestou. Dle § 22 odst. 4 katastrálního zákona je

³⁶ Notáři např. nestačí tzv. výpis internetový, který není a contrario dle § 22 odst. 2 katastrálního zákona veřejnou listinou.

katastrální úřad povinen tyto údaje (stanoví-li tak zvláštní právní předpis)³⁷ předávat jiným orgánům bezúplatně. Podle povahy věci si notář může vyžádat od katastru nemovitostí též identifikaci parcel (viz § 88 vyhlášky č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů, tzv. jednacím řád).³⁸ Na základě novely zákona o informačních systémech veřejné správy účinné od 1. 1. 2006 ověřují notáři na požádání výstup z informačního systému veřejné správy a na jeho základě vydávají na požádání ověřené výstupy z informačního systému veřejné správy. Vydávání těchto ověřených výstupů z katastru nemovitostí značně urychluje a zjednodušuje celý proces projednání dědictví.³⁹

Vyžaduje-li to obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků, učiní soud i bez návrhu neodkladná opatření.

*„Zvláštní úprava tzv. neodkladných opatření podle § 175e OSŘ a povaha dědického řízení jako řízení nesporného vylučují, aby soud v řízení o dědictví vydával předběžná opatření podle § 74 a násl. OSŘ“.*⁴⁰

Účelem neodkladných opatření není řešit spory mezi dědici o to, kdo z nich a jakým způsobem bude v průběhu dědického řízení užívat jednotlivé věci z dědictví, ale aby se v zájmu dědiců nebo v obecném zájmu vyloučila možnost poškození nebo ztráty majetku zůstavitele. Zákon výslovně uvádí několik druhů neodkladných opatření:

a) zajištění dědictví,

³⁷ Takovým zvláštním právním předpisem je OSŘ, jehož § 128, věta první říká, že každý je povinen bezúplatně na dotaz sdělit soudu skutečnosti významné pro řízení a rozhodnutí.

³⁸ Matějková, A.: Způsob zjišťování nemovitostí v rámci řízení o dědictví, Právní rádce č. 11/2006, str. 22

³⁹ Skutečnost, že mohou notáři vydávat ověřené výstupy z katastru nemovitostí však neznamená, že by si již nemohli vyžádat výpis od katastrálního úřadu úřední cestou. V notářské praxi se tak ve většině případů děje.

⁴⁰ Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 331/97-100

- b) svěření věci osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti,
- c) prodej věcí, které nelze uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů,
- d) ustanovení správce dědictví nebo jeho části.⁴¹

Ad a) K zajištění dědictví dochází uložením u soudu nebo u schovatele. Osoby kterým je známo, že zůstavitel zemřel a které mají v dispozici jeho věci či finanční prostředky, složí je do úschovy soudu nebo soudního komisaře. V některých případech bývá úschova skládána až na výzvu soudu nebo soudního komisaře. Podle své povahy se věci ukládají do kovové skříně u soudu či soudního komisaře, u peněžního ústavu nebo u vhodného schovatele.

Zapečetění v zůstavitelově bytě nebo na jiném vhodném místě se provádí proto, aby bylo možno zjistit, zda nedošlo k neoprávněnému vniknutí do těchto prostor. Tento úkon nelze provést, jestliže nebyl zůstavitel jediným uživatelem těchto prostor nebo tomu brání jiná závažná překážka. O zapečetění se sepíše protokol. Zapečetění je spíše dočasné opatření.

Zákaz výplaty u dlužníka zůstavitele má zabránit, aby zůstavitelův dlužník uhradil pohledávku někomu jinému, dokud není v dědickém řízení rozhodnuto, komu tato pohledávka náleží.

Dalším zajišťovacím opatřením je soupis na místě samém. Vyhotovuje se v případě, kdy je třeba pořídit úplný seznam všech věcí, které se nalézají na určitém místě. Zpravidla mu předchází zapečetění prostoru a bývá spojen s oceněním věcí, a to především znaleckým posudkem. Nelze ho zaměňovat se soupisem aktiv a pasiv podle § 175m

⁴¹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str.181

OSŘ. O soupisu se pořizuje protokol a provádí se zpravidla v přítomnosti účastníků řízení.

Ad b) Jde o úschovu svěřenou namísto soudu, soudnímu komisaři, peněžnímu ústavu nebo schovateli některému členovi domácnosti. Jde o dočasné neodkladné opatření, které má zamezit případnému znehodnocení či ztrátě takových věcí a není zde řešena otázka, kdo se stane jejich nabyvatelem. Osoba, které mají být věci svěřeny, s tím musí souhlasit a je povinna je opatrovat. Odpovídá též za případnou škodu na těchto věcech. O tomto opatření se sepisuje protokol obsahující popis svěřených věcí a poučení osoby, které se věci svěřují o její odpovědnosti za škodu. Po skončení řízení mají osoby povinnost vydat věci jejich dědici. Půjde obvykle o věci osobní potřeby. Toto opatření však nelze použít na vklady, zůstatky na účtech, cenné papíry a nemovitosti, neboť tento majetek nelze označit za věci osobní potřeby.

Ad c) Prodej věcí, které nelze uschovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů, lze použít jen na věci movité, zejména takové, jenž podléhají rychlé zkáze nebo by jejich úschova vyžadovala neúměrné náklady. Může jít například o potraviny nebo domácí a hospodářská zvířata. Při prodeji se postupuje přiměřeně podle části šesté OSŘ.

Ad d) Zvláštním druhem neodkladného opatření je ustanovení správce dědictví rozhodnutím soudu, pokud to vyžaduje obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků řízení⁴².

O této problematice podrobněji viz. kapitola 2.6 Správce dědictví.

Dědické řízení může být na základě výsledků předběžného šetření zastaveno. Pokud zůstavitel ke dni smrti nic nevlastnil nebo vlastnil majetek, jenž je bezcenný, soud řízení zastaví (§ 175h odst. 1 OSŘ). Za bezcenné se považují takové předměty, které se vzhledem ke svému stavu

⁴² Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str.189

a povaze jeví jako neprodejné. Účastníkem řízení je pouze osoba, která se postarala o pohřeb zůstavitele. Častější situace nastává, když zůstavitel zanechal majetek nepatrné hodnoty.⁴³ V takovém případě může (avšak nemusí) soud vydat tento majetek osobě, která vypravila pohřeb a řízení zastaví (175h odst. 2 OSŘ). Účastníkem řízení je rovněž pouze osoba, jenž se postarala o pohřeb zůstavitele. Usnesení o zastavení dědického řízení není třeba doručovat a není proti němu přípustné odvolání.⁴⁴

*„Rozhodnutí o zastavení dědického řízení pro nepatrnost majetku (§ 175h odst. 2 OSŘ) je procesním rozhodnutím, které nezakládá překážku věci pravomocně rozhodnuté. Zjistí-li se po právní moci rozhodnutí dle § 175h odst. 2 OSŘ, že řízení bylo zastaveno, ačkoliv majetek zemřelým zanechaný nebyl nepatrný, je třeba tento nikoli nepatrný majetek projednat“.*⁴⁵

Jestliže se objeví po právní moci rozhodnutí podle ustanovení § 175h odst. 2 OSŘ duh, řízení o dědictví se neprovede (§ 175x OSŘ). Objeví-li se však nějaký majetek, popřípadě i dluh, provede soud o tomto majetku řízení o dědictví.

Právní úprava v SR

Součástí přípravy k projednání dědictví na Slovensku je, stejně jako v České republice, předběžné šetření. K tomuto účelu pověří soud notáře jako soudního komisaře, aby vykonal předběžné šetření. Úkony notáře jako

⁴³ V současné době považuje soudní praxe za majetek nepatrné hodnoty majetek přibližně v hodnotě do cca 15.000,- Kč. Individuálně se může tato praxe lišit podle konkrétních poměrů a okolností případu, a to jak směrem nahoru, tak i směrem dolů. (Částka se navýšila z původních 10.000,- Kč vzhledem k tomu, že byla zrušena sociální dávka pohřebního)

⁴⁴ Schelleová, I.: Civilní proces, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 398

⁴⁵ Usnesení Městského soudu v Praze č. j. 24 Co 16/95-22

soudního komisaře se považují podle § 38 OSP za úkony soudu. Jeho úkolem je zjištění základních poznatků pro další postup v řízení. Tento postup a základní zásady se shodují s českou právní úpravou. Jediným rozdílem, který se dá v této části dědického řízení shledat, je, že soud na základě ustanovení § 175c OSP provede šetření v evidenci závětí uložených u notáře v úschově, která je vedena v Notárskom centrálnom registri závetov a zjistí, zde je zde evidována závěť zůstavitele, listina o vydědění a nebo odvolání těchto úkonů, a u kterého notáře je uložena. Česká právní úprava dále ukládá soudu, aby zjistil, zda není v evidenci závětí, vedené podle zvláštního právního předpisu, evidována listina o ustanovení správce dědictví, listina o odvolání ustanovení správce dědictví, listiny o odvolání souhlasu s ustanovením do funkce správce dědictví a u kterého notáře je listina o správě dědictví uložena⁴⁶. Toto však souvisí právě se skutečností, že v Notárskom centrálnom registru závetov nejsou tyto listiny evidovány.

Taktéž jako v české právní úpravě, obsahuje ta slovenská možnost učinit neodkladná opatření. K většině neodkladných opatření dochází na návrh, ale v případě všeobecného zájmu se nevylučuje i možnost je učinit *ex offio*. Mezi neodkladná opatření, která jsou v § 175e odst. 1 OSP, patří zajištění dědictví, svěření věcí osobní potřeby manželovi zůstavitele nebo jinému členu domácnosti, postarání se o prodej věcí, které nelze uchovat bez nebezpečí škody nebo nepoměrných nákladů, případně ustanovení správce dědictví nebo jeho části.

Na základě výsledku předběžného šetření soud buď v projednání dědictví pokračuje, nebo řízení na základě ustanovení § 175h OSP zastaví.

⁴⁶ Zvláštním právním předpisem je míněn notářský řád, který upravuje právní úpravu Centrální evidence závětí.

2.6 Správce dědictví

Právní úprava v ČR

Zvláštním druhem neodkladného opatření je ustanovení správce dědictví rozhodnutím soudu. Do úpravy postavení správce dědictví významně zasáhla novela OSŘ, provedená zákonem č. 554/2004 Sb. Jedná se o reakci na zavedení možnosti ustanovit správce zůstavitelem v listině o ustanovení správce dědictví ve formě notářského zápisu podle § 480d odst. 2 ObčZ⁴⁷. OSŘ rozlišuje, zda byl správce dědictví určen zůstavitelem nebo zda byl ustanoven usnesením soudu. Některá práva a povinnosti mají tito správci stejné. Jsou například povinni vykonávat svou práci s péčí řádného hospodáře, odpovídají za škodu, kterou způsobili porušením svých povinností, úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření mohou činit jen se souhlasem dědiců a se svolením soudu, mají právo na odměnu a na náhradu hotových výdajů. Jindy je jejich postavení odlišné. Správce dědictví ustanovený soudem je povinen ujmout se své funkce dnem následujícím po dni doručení usnesení, není-li v něm uveden den pozdější. Správce ustanovený zůstavitelem je povinen se ujmout své funkce ihned, jakmile se dozví o smrti zůstavitele. Správcem dědictví může být fyzická osoba způsobilá k právním úkonům, právnická osoba nebo stát, jestliže mu má dědictví připadnout jako odúmrtí. Zůstavitel může ustanovit správcem dědictví kohokoliv, kdo s tím souhlasí a má plnou způsobilost k právním úkonům. Soud ustanovuje správce zejména z okruhu dědiců nebo osob blízkých zůstaviteli. Správcem může být i notář, ale za předpokladu, že v daném řízení nevystupuje jako soudní komisař.

⁴⁷ V listině o ustanovení správce dědictví musí být uvedeno, zda správce dědictví má spravovat veškerý majetek zůstavitele, nebo jakou jeho část, kdo má funkci správce dědictví vykonávat a jeho souhlas s ustanovením do funkce.

V § 175f odst. 1 OSŘ jsou stanoveny podmínky, za kterých může soud ustanovit usnesením bez návrhu správce dědictví. Je tomu tak tehdy, vyžaduje-li to obecný zájem nebo důležitý zájem účastníků a:

„zůstavitel nezanechal listinu o správě dědictví, kterou by ustanovil správce dědictví oprávněného spravovat veškerý majetek náležející do dědictví; zanechal-li zůstavitel listinu o správě dědictví, kterou ustanovil správce dědictví oprávněného spravovat jen část majetku náležejícího do dědictví, soud může ustanovit správce dědictví ke správě tohoto majetku, k jehož správě neustanovil správce dědictví zůstavitel“,

„jestliže zůstavitelem nebo soudem ustanovený správce dědictví zemřel, byl zbaven způsobilosti k právním úkonům nebo byl v této způsobilosti omezen nebo byl soudem zproštěn funkce dosavadní správce dědictví“.⁴⁸

Příkladem obecného zájmu může být situace, kdy předmětem dědictví je zejména podnik a je zájem udržet jej v činnosti z důvodu udržení zaměstnanosti v regionu. V případě, že zůstavitel byl jediný společník a jediný jednatel společnosti s ručením omezeným, je třeba ustanovit správce dědictví vždy. Je-li předmětem dědictví podnik nebo nemovitost, ustanoví soud správcem dědictví osobu, která má zkušenost s vedením podniku nebo se správou nemovitosti. V tomto případě není vyloučeno, aby správcem dědictví, pokud jde o podnik, byl jeho dosavadní prokurista nebo ředitel.⁴⁹ Soud má pravomoc zprostit správce dědictví funkce, a to i bez návrhu, je-li zřejmě nezpůsobilý řádně funkci vykonávat. Tou může být např. skutečnost, že je správce přes výzvu soudu nečinný. V tomto případě může soud ustanovit správce jiného. V usneseních, jimiž ustanovuje správce dědictví soud, musí být vymezený rozsah spravovaného majetku

⁴⁸ § 175f odst. 1 OSŘ

⁴⁹ Barák, J.: Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy, č. 3/2005, str. 82

zůstavitele. Soud není vázán návrhy účastníků a vymezuje rozsah pouze obecným zájmem. Výjimkou je zde skutečnost, že zůstavitel ustanovil v souladu s § 480d ObčZ správce dědictví pouze pro část svého majetku a soud tedy může ustanovit správce jen co do zbývající části. Správce dědictví, který byl funkce zproštěn je povinen nově ustanoveného správce řádně informovat a předat mu všechny doklady, které se týkají spravovaného majetku. Jestliže správce dědictví nevykonává i přes upozornění soudu svoji funkci řádně nebo neplní-li povinnost předkládat soudu zprávy o své činnosti, může být sankcionován pořádkovou pokutou. Ta může podle § 53 OSŘ dosahovat výše až 50 000,- Kč.

Právní úprava v SR

Jestliže to vyžaduje provoz podniku zůstavitele, povaha jeho podnikatelské činnosti nebo skladba jeho majetku, soud ustanoví podle ustanovení § 175e OSP správce dědictví nebo jeho části. Správce dědictví je ustanovený usnesením soudu, ve kterém je vymezený rozsah a doba trvání. Správce je ustanoven zejména z řad dědiců nebo okruhu osob blízkých zůstaviteli. Může jím být i notář, pokud v tomto řízení není soudním komisařem.

Správce je povinný vykonávat tuto funkci s odbornou péčí a odpovídá za škodu způsobenou porušením povinností zákonem mu uložených. Jestliže správce neplní uložené povinnosti nebo je porušuje, může ho soud zbavit funkce a ustanovit správce nového.

Právní úprava tohoto institutu v OSP je v obecných bodech podobná úpravě v českém OSŘ. Nicméně zásadním rozdílem je zde fakt, že OSP počítá pouze se správcem dědictví, kterého ustanoví soud v řízení o dědictví a nezmiňuje se (vzhledem k neexistenci tohoto institutu

v hmotném právu) o správci dědictví ustanoveném zůstavitelem v listině o správě dědictví.

2.7 Projednání dědictví

Právní úprava v ČR

Nebylo-li dědické řízení zastaveno podle § 175h OSŘ, přistoupí soudní komisař k vlastnímu projednání dědictví. Nezastupitelnou roli zde hraje zjištění osob, které jsou zůstavitelovými dědici povolanými k dědění. Osoby, které jsou skutečnými dědici notář zjišťuje z protokolu o předběžném šetření, dotazem v evidenci obyvatel nebo výsledkem známých či příbuzných zůstavitele.

Soudní komisař (soud) je ze zákona povinen vyrozumět ty, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici, o jejich dědickém právu a o možnosti dědictví odmítnout ve lhůtě jednoho měsíce ode dne, kdy byl dědic o právu odmítnout dědictví vyrozuměn.⁵⁰ Tato lhůta je hmotněprávní a jejím marným uplynutím právo odmítnout dědictví zaniká. Z důležitých důvodů může být tato lhůta před svým uplynutím prodloužena. Zákonná úprava vychází z principu, že ten, komu svědčí dědický titul, nemůže být proti své vůli nucen, aby se stal dědicem, pokud jím být nechce. Vyrozumění o dědickém právu s poučením o účincích odmítnutí dědictví doručí soudní komisař do vlastních rukou. Zvláštní vyrozumění nastává u dědice neznámého pobytu, které se děje vyhláškou u soudu ve formě usnesení, které obsahuje výzvu, aby o sobě v určité lhůtě dal takovýto dědic vědět. Patnáctým dnem po vyvěšení se vyhláška považuje za doručenou účastníkovi, který není znám. Pokud o sobě nedá ve stanovené lhůtě dědic vědět, v dědickém řízení se k němu nepřihlíží.

⁵⁰ Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 409

Není-li dědické právo založeno na prokazatelném příbuzenském vztahu, nemusí být postavení některých osob jako možných dědiců jednoznačné, i když podle předběžně zjištěných údajů by měly být povolány dědit⁵¹.

Nepotvrdí-li soud nabytí dědictví jedinému dědici nebo nepřipadne-li dědictví jako odúmrt' státu, nařídí se ve věci jednání. Nejde-li o tyto případy, nařizuje se jednání vždy. K jednání se předvolávají účastníci řízení a všechny osoby, jejichž přítomnost je třeba. Předvolání musí být doručeno tak, aby měli dostatek času k přípravě.⁵² Jestliže se řádně předvolaný účastník k nařízenému jednání nedostaví, může být věc projednána v jeho nepřítomnosti. Přitom se vychází z obsahu spisu a z provedených důkazů. Je-li osobní přítomnost účastníka, či jiné osoby nutná a taková osoba se bez náležité omluvy k jednání nedostaví, může být na základě usnesení soudního komisaře předvedena příslušným policejním orgánem.

V zájmu rychlosti a hospodárnosti řízení připraví soudní komisař jednání tak, aby bylo možné věc skončit zpravidla při prvním jednání. Soudní komisař nařizuje jednání zpravidla až tehdy, když má k dispozici podklady, ze kterých lze zjistit rozsah zůstavitelova majetku a jeho dluhů, jakož i ceny takového majetku a výše dluhů. Jednání je vždy neveřejné a sepisuje se o něm protokol.

Vedle funkce legitimační je součástí dědického řízení i funkce majetková. Projevuje se zejména zjišťováním rozsahu majetku a dluhů zůstavitele. Pro zjišťování majetku a dluhů zůstavitele je zásadně rozhodný skutkový stav existující v době smrti zůstavitele. Soudní komisař při zjišťování rozsahu a ceny majetku a výše dluhů zůstavitele vychází zejména z údajů uvedených v protokolu o předběžném šetření, ze shodných

⁵¹ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 212

⁵² OSŘ stanoví v § 115 odst. 2 lhůtu nejméně deset dnů

tvrzení účastníků, výslechu svědků, znaleckých posudků, ohledání na místě aj.⁵³

Dluhy zjišťuje zejména dotazem u známých věřitelů nebo na základě vyhlášky podle § 175n OSŘ.⁵⁴ Jedná se o tzv. konvokaci věřitelů.

Zjištění zůstavitelova majetku a dluhů je důležité pro pořízení soupisu aktiv a pasiv dědictví a pro určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů zůstavitele a čisté hodnoty dědictví, případě předlužení dědictví.

Předmětem dědění jsou např. nemovitosti, byty, nebytové prostory, cenné papíry, motorová vozidla, peněžní hotovosti, finanční prostředky na účtech, vkladních knížkách, bytové zařízení, věci osobní potřeby atd. Mezi pasiva se řadí dluhy zůstavitele, které úmrtím nezanikly a přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele.⁵⁵

Při určování rozsahu majetku a dluhů zůstavitele může dojít ke sporu o rozsah aktiv a pasiv dědictví. V takovém případě se soud omezí jen na určení jejich spornosti; při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení, k nim nepřihlíží. Právní úprava umožňuje účastníkům, v případě nezařazení majetku nebo dluhů do aktiv a pasiv dědictví, domáhat se svého práva žalobou mimo řízení o dědictví.

Jestliže zanechal zůstavitel kromě svého výlučného majetku i majetek patřící do společného jmění manželů, je nutné provést jeho vypořádání. Společné jmění manželů existuje pouze po dobu trvání manželství a zaniká

⁵³ Usnesení NS, sp. zn. 21 Cdo 1982/98 „V řízení o dědictví soud při zjišťování zůstavitelova majetku a jeho dluhů vychází ze shodných tvrzení účastníků, která poskytují spolehlivý (z hlediska pro rozhodnutí významných skutečností) základ pro právní posouzení, zda určitá věc nebo jiné majetkové právo, popřípadě dluh, patříly zůstaviteli.

⁵⁴ § 175n OSŘ „Na návrh dědiců vydá soud usnesení, v němž vyzve věřitele, aby mu oznámili své pohledávky ve lhůtě, kterou v usnesení stanoví, a poučí je o tom, že dědici neodpovídají věřitelům, kteří své pohledávky včas neoznámili, pokud je uspokojením pohledávek ostatních věřitelů vyčerpána cena dědictví, kterého dědici nabyli. Usnesení soud uveřejní vyvěšením na úřední desce soudu“.

⁵⁵ Přiměřené náklady spojené s pohřbem zůstavitele řadí do pasiv dědictví dlouholetá praxe, která vychází z úpravy platné před rokem 1951. Naproti tomu odborná literatura zastává názor opačný a náklady pohřbu do pasiv dědictví nezahrnuje. Tento názor se opírá o usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 19. února 1996, sp. zn. 18 Co 158/95, na základě kterého náklady spojené s pohřbem zůstavitele nemohou být zahrnuty do rozhodnutím soudu určované výše dluhů v době smrti zůstavitele.

tak nejpozději s jeho zánikem. Vypořádáním společného jmění manželů se uspořádají jejich majtkové vztahy podle zásad uvedených v § 149 odst. 2 a 3 ObčZ. Podíly obou manželů na majetku, ale i závazcích patřících do společného jmění jsou stejné. Soudní komisař provede na základě shodných tvrzení účastníků úplný soupis majetku a závazků tvořících zaniklé společné jmění manželů. Na základě soupisu aktiv a pasiv společného jmění manželů stanoví soud usnesením obvyklou cenu tohoto majetku v době smrti zůstavitele a co z tohoto majetku patří do dědictví a co pozůstalému manželovi. Případný rozdíl se vyrovnává pohledávkou zařazenou do soupisu aktiv nebo pasiv dědictví jako tzv. náhradová pohledávka zůstavitele nebo pozůstalého manžela.

Jestliže byli manželé společnými nájemci bytu, stane se jediným nájemcem pozůstalý manžel.

Jde-li o byt družstevní, zanikne smrtí jednoho z manželů společný nájem bytu manžely. Bylo-li právo na družstevní byt nabyto za trvání manželství, zůstává členem družstva pozůstalý manžel a jemu náleží členský podíl; k tomu přihlédně soud v řízení o dědictví. Jestliže zemřel manžel, který nabyl právo na družstevní byt před uzavřením manželství, přechází jeho smrtí členství v družstvu a nájem družstevního bytu na toho dědice, jemuž připadl členský podíl.

Rozhodnutí o vypořádání společného jmění manželů zůstavitele a pozůstalého manžela může být vydáno v podobě samostatného usnesení, a je proti němu přípustné odvolání. Vydání usnesení je praktické z toho důvodu, že když soud nevydává současně i závěrečné usnesení, tak po nabytí právní moci tohoto usnesení může pozůstalý manžel s majetkem, který mu v rámci vypořádání společného jmění připadne, volně nakládat. Pozůstalý manžel je v této fázi účastníkem řízení i kdyby nebyl dědicem. V řízení o dědictví se pak pokračuje po právní moci tohoto rozhodnutí a vychází se z něho při soupisu aktiv a pasiv dědictví a při určení obvyklé

ceny majetku zůstavitele a výše jeho dluhů. Usnesení o vypořádání společného jmění manželů bývá v praxi většinou součástí usnesení o dědictví podle § 175q OSŘ.

Byl-li zůstavitel členem bytového družstva nebo jiného družstva, nepatří do aktiv dědictví zůstavitelovo členství v tomto družstvu. Smrtí totiž členství fyzické osoby v družstvu zaniká, předmětem dědění jsou zůstavitelova členská práva a povinnosti a dědic členských práv a povinností se stane členem družstva, jen jestliže požádá (poté, co mu bylo dědictví potvrzeno nebo co byla schválena dohoda o vypořádání dědictví) družstvo o členství a představenstvo družstva jeho členství nesmí podle zákona nebo podle stanov odmítnout nebo je neodmítne. Do aktiv dědictví tedy patří členská práva a povinnosti zůstavitele v družstvu. Dědic, který se nestal členem družstva, má nárok na vypořádací podíl člena, jehož členství zaniklo.⁵⁶

Byl-li zůstavitel majitelem účtu u banky, patří do aktiv dědictví právní vztah ze smlouvy o účtu, oceněný ve výši zůstatku vkladu na účtu v době smrti zůstavitele a nikoliv jen zůstatek z účtu, neboť smrtí majitele účtu smlouva o běžném účtu ani smlouva o vkladovém účtu nezaniká a přechází na dědice.

Jestliže zůstavitel za svého života převedl nemovitost, avšak o vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí ČR pro nabyvatele nebylo před smrtí zůstavitele rozhodnuto, je pro posouzení stavu aktiv a pasiv dědictví rozhodující, zda a popřípadě kdy byl podán návrh na vklad smlouvy do katastru nemovitostí. Byl-li podán návrh na vklad vlastnického práva před smrtí zůstavitele a návrhu bylo vyhověno, zůstavitel jako převodce nemovitost v den své smrti nevlastnil, neboť nabyvatel získal vlastnické právo ke dni, kdy byl návrh na vklad doručen katastrálnímu úřadu. Při

⁵⁶ Břek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 653

vyhotovení soupisu se proto k takové nemovitosti nepřihlíží. Do aktiv se zahrne kupní cena, jestliže nebyla zcela nebo z části zaplacená za života zůstavitele, popřípadě hotové peníze. V případě, že návrh na vklad byl podán až po smrti zůstavitele nebo dosud vůbec nebyl podán, je nepochybné, že byl zůstavitel v den své smrti ještě vlastníkem nemovitosti. Do pasiv dědictví se v tomto případě zařadí závazek převést na nabyvatele vlastnické právo k nemovitosti. Šlo-li o kupní smlouvu, do aktiv dědictví se uvede částka odpovídající kupní ceně nebo její části, která nebyla za života zůstavitele zaplacená. Bylo-li vlastnictví převedeno darovací smlouvou, do aktiv dědictví se uvede částka odpovídající ceně nemovitosti.⁵⁷

Zanechal-li zůstavitel podnik, do soupisu aktiv dědictví se zahrne jako věc a současně se příkladmo uvede, jaké jednotlivé věci, práva a jiné majetkové hodnoty k této věci náleží. Jestliže se uvedou v soupisu aktiv dědictví jednotlivé věci, práva a jiné majetkové hodnoty, které slouží k provozování podniku zůstavitele nebo vzhledem ke své povaze mají k tomuto účelu sloužit samostatně, je takovýto postup v rozporu se zákonem.

Po provedení soupisu aktiv a pasiv dědictví vydá soud usnesení, ve kterém určí obvyklou cenu majetku, výši dluhů, čistou hodnotu dědictví, popř. výši jeho předlužení v době smrti zůstavitele. Obvyklou cenou majetku je třeba rozumět cenu, za kterou bylo možno v době smrti zůstavitele tento majetek prodat.⁵⁸ Ustanovení § 175o odst. 2 OSŘ umožňuje toto usnesení až do doby pravomocného skončení dědického řízení změnit, vyjdou-li najevo nové skutečnosti, z nichž je nepochybné, že není usnesení správné. Jestliže soud zjistí nové skutečnosti, které ovlivňují obvyklou cenu majetku, výši dluhů a čistou hodnotu dědictví až

⁵⁷ Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 654

⁵⁸ OSŘ pojem „obvyklá cena“ nedefinuje. Tento pojem se vyskytuje v § 2 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, kde je stanovena i definice tohoto pojmu. Tento zákon lze použít tehdy, když na něj zvláštní právní předpisy odkazují. OSŘ při použití pojmu obvyklá cena na tento zákon neodkazuje.

po právní moci usnesení o dědictví, pak je nutné postupovat podle ustanovení § 175x OSŘ a zahájit dodatečné projednání dědictví.⁵⁹ Objeví-li se pouze dluh zůstavitele, řízení o dědictví se neprovede. Objeví-li se však nějaký majetek, popřípadě i dluh, provede soud o tomto majetku řízení o dědictví

Právní úprava v SR

Procedura projednání dědictví obou právních řádů je téměř totožná. Jestliže nebylo řízení o dědictví zastavené podle ustanovení § 175h OSP, dostává se řízení do další fáze, ve které se zjišťuje majetek zůstavitele na základě informací získaných při předběžném projednání dědictví, tj. jeho obecná cena, okruh dědiců, věřitelé zůstavitele a pořizuje se soupis aktiv a pasiv, vypořádá se společné jmění manželů, které zaniklo smrtí jednoho z nich a řeší se sporné otázky, jestliže nějaké nastanou.

*„ Jestliže v době smrti zůstavitele existovalo společné jmění manželů a nedošlo k jeho vypořádání, soud tak bude muset učinit v rámci dědického řízení“.*⁶⁰

Právní úprava ve slovenském OSP však navíc v ustanovení § 175l odst. 2 OSP umožňuje účastníkům dědického řízení uzavřít dohodu, kterou se vypořádává majetek, jenž byl ve společném jmění zůstavitele a pozůstalého manžela.

Tuto dohodu mohou uzavřít dědici s pozůstalým manželem zůstavitele, a to písemně nebo ústně do protokolu. Jestliže nedojde mezi účastníky k dohodě, vypořádá společné jmění manželů soud příslušný

⁵⁹ Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 415

⁶⁰ Ficova, S. a kol.: *Občianske právo procesné*, B VO PF UK,

k řízení o dědictví, a to usnesením, které se doručuje účastníkům do vlastních rukou.

Dohoda i usnesení o vypořádání společného jmění manželů obsahuje vymezení rozsahu majetku a dluhů zůstavitele spolu s údaji o ceně a určení toho, co z tohoto majetku patří do dědictví a co pozůstalému manželovi. Jednou z možností vypořádání je, stejně jako v českém právním řádu, předání majetku do vlastnictví pozůstalého manžela, který je poté povinen vyplatit polovinu jeho hodnoty do dědictví. Případně je možné zařadit celý majetek do dědictví a dědici pak vyplatí podíl pozůstalému manželovi. Tato náhradová pohledávka se pak zařazuje do aktiv nebo pasiv dědictví.

2.8 Spory z dědictví

Právní úprava v ČR

Řízení o dědictví je řízením nesporným. Přesto v jeho průběhu, přesněji ve fázi vlastního projednání dědictví, mohou nastat určité sporné otázky, kterými se musí soud zabývat. Ustanovení § 175k OSŘ řeší postup soudu v situaci, kdy:

- je mezi účastníky sporné dědické právo (kdo z nich je dědicem)
- jsou mezi účastníky sporná aktiva nebo pasiva dědictví.

Pokud někdo o sobě tvrdí, že je dědicem a popírá, že by dědické právo svědčilo někomu jinému, kdo se vydává za dědice, je tu spor o dědické právo. Protože účastenství v dědickém řízení odráží hmotné dědické právo, není možné uvedený spor řešit výlučně až v usnesení o dědictví.

Postup soudu při sporu o dědické právo závisí na tom, zda vyřešení sporu je otázkou výlučně právní nebo zda je mezi účastníky sporná rovněž skutková stránka věci.

Právní otázkou je vyřešení sporu o dědické právo tehdy, jsou-li rozhodné skutečnosti mezi účastníky nesporné a rozhodnutí závisí jen na právním posouzení těchto skutečností. Jsou-li skutková tvrzení účastníků o rozhodných okolnostech shodná a závisí-li tedy rozhodnutí o dědickém právu pouze na právním posouzení věci, soud přímo v dědickém řízení vyšetří podmínky dědického práva a dále jedná jako s účastníkem dědického řízení s tím, kdo je podle jeho názoru dědicem.⁶¹

„Jestliže někdo před potvrzením nabytí dědictví tvrdí, že je dědicem, a popírá dědické právo jiného dědice, který dědictví neodmítl, vyšetří soud podmínky dědického práva obou a jedná dále s tím u koho má za to, že je dědicem“⁶²

O podmínkách dědického práva ve smyslu § 175k odst. 1 OSŘ soud zásadně rozhoduje usnesením, které je třeba doručit účastníkům do vlastních rukou. Proti tomuto usnesení je přípustné odvolání. Po právní moci usnesení považuje soud (soudní komisař) za účastníka řízení tu osobu, o níž bylo rozhodnuto, že s ní bude dále jednáno, nebo přestane za účastníka řízení považovat toho, o němž bylo rozhodnuto, že s ním nadále jednáno nebude.⁶³

Tímto usnesením není řešena otázka dědického práva definitivně. Jde o rozhodnutí, kterým jsou podmínky dědického práva řešeny pouze pro účely postupu v řízení o dědictví a které má význam pouze z hlediska vymezení účastníků tohoto řízení. Vyjdou-li v dalším průběhu řízení najevo nové skutečnosti, které jsou rozhodné pro posouzení dědického práva,

⁶¹ Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 629

⁶² § 175k odst. 1 OSŘ

⁶³ Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 629

ztrácí toto usnesení své právní účinky. Dojde-li při změně skutkových okolností opět ke sporu o dědické právo, je třeba o podmínkách dědického práva znovu rozhodnout.

Jestliže jsou mezi účastníky sporné skutkové okolnosti, na kterých závisí rozhodnutí o dědickém právu, nemá soud v „nesporném“ dědickém řízení možnost objasňovat sporné skutečnosti. Soud (soudní komisař) je v první řadě povinen se pokusit uvedený spor o dědické právo vyřešit dohodou. Podaří-li se soudu (soudnímu komisaři) takováto dohoda a nebyli tím spor o dědické právo vyřešen také z hlediska jeho právního posouzení, postupuje se dále podle § 175k odst. 1 OSŘ. Nepodaří-li se soudu (soudnímu komisaři) uvedený spor vyřešit dohodou a skutečnosti rozhodné pro posouzení dědického práva zůstanou mezi účastníky sporné, vydá soud usnesení, kterým odkáže toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou.

*„Závisí-li však rozhodnutí o dědickém právu na zjištění sporných skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokusu o odstranění sporu dohodou účastníků toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby své právo uplatnil žalobou. K podání žaloby určí lhůtu. Nebude-li žaloba ve lhůtě podána, pokračuje soud v řízení bez zřetele na tohoto dědice“.*⁶⁴

Jedná se o incidenční spor, neboť je vyvolán řízením, ve kterém ho nelze řešit a další pokračování v řízení závisí na jeho řešení.

Ve výroku usnesení podle § 175k odst. 2 OSŘ uvede soud účastníka, kterého odkazuje, aby své právo uplatnil žalobou. Ostatní účastníci budou ve sporu zahájeném touto žalobou na straně žalovaného. Výrok usnesení

⁶⁴ § 175k odst. 2 OSŘ

musí dále obsahovat údaj o tom, jakou žalobu má odkázaný účastník podat a lhůtu k podání žaloby. Jde o lhůtu soudcovskou a soudy ji zpravidla určují v délce jednoho měsíce. Lhůtu lze prodloužit. Vzhledem k tomu, že s marným uplynutím lhůty stanovené k podání žaloby je spojen následek, že soud (soudní komisař) pokračuje v řízení „bez zřetele na tohoto dědice“, musí být o prodloužení lhůty nejen požádáno, ale i rozhodnuto ještě před uplynutím původně stanovené lhůty. Usnesení je třeba účastníkům doručit do vlastních rukou. Odvolání proti usnesení soudu prvního stupně je přípustné.⁶⁵

Soud projednává žalobu o dědickém právu podle části třetí OSŘ a posuzuje přitom věc jak po stránce skutkové, tak i právní. K projednání žaloby je věcně příslušný okresní soud a místně příslušný soud, u něhož probíhá řízení o dědictví. Žalobu podanou po uplynutí stanovené lhůty soud zamítne. Účastníky sporného řízení, které bylo zahájeno podáním žaloby, musí být všichni, kteří patřili do okruhu účastníků dědického řízení v době vydání usnesení podle § 175k odst. 2 OSŘ. Pravomocné rozhodnutí soudu má své opodstatnění jen při nezměněném skutkovém základu věci. Jestliže vyjdou v dalším průběhu řízení najevo nové skutečnosti, které jsou rozhodné pro posouzení dědického práva, ztrácí rozhodnutí své právní účinky a o dědickém právu je třeba – dojde-li za změněných skutkových okolností opět ke sporu o dědické právo - znovu rozhodnout.

Jestliže nebude dědic ve věci úspěšný nebo jestliže vůbec žalobu ve stanovené lhůtě nepodá, má to za následek, že soud pokračuje v řízení bez zřetele na tohoto dědice. Tento účastník se ani nemůže kdykoliv v budoucnu dovolávat svého dědického práva (např. žalobou podle § 485 ObčZ), ledaže by jeho právo vyplývalo z jiných skutečností, než pro které byl odkázán na žalobu.

⁶⁵ Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 632

Jestliže se účastníci, kteří se posléze stali dědici, neshodnou na tom, co patří do aktiv a pasiv dědictví, je tu spor o aktiva nebo pasiva dědictví. Soud tento spor v dědickém řízení neřeší. Soud tedy nemůže rozhodnout o tom, co patří do aktiv nebo pasiv dědictví a nemůže dědici uložit, aby podal žalobu, kterou by se domáhal vyřešení takového sporu. Sporem o aktiva nebo pasiva dědictví se rozumí rozdílná tvrzení účastníků, tj. spornost po skutkové stránce věci. Jsou-li údaje účastníků o rozhodných skutečnostech shodné a zařazení věcí nebo pohledávek do aktiv nebo pasiv dědictví záleží jen na právním posouzení, soud k nim nepřihlíží jen tehdy, jestliže dospěl k právnímu závěru, že do aktiv nebo pasiv dědictví skutečně nepatří.⁶⁶

Zákon předpokládá, že se soud (soudní komisař) v dědickém řízení omezí jen na zjištění spornosti a že při určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty dědictví, popřípadě výše jeho předlužení ke sporným položkám nepřihlíží. Tento postup ovšem neznamená, že by se dědici nemohli ohledně tohoto majetku nebo dluhů domáhat svých práv žalobou mimo řízení o dědictví, a to i před skončením řízení (§ 175y OSŘ).

Právní úprava v SR

V případě, že dojde v řízení o dědictví ke sporu, postupuje se podle ustanovení § 175k OSP. Právní úprava této části je totožná s naší právní úpravou.

Jestliže někdo před potvrzením dědictví tvrdí, že je dědicem a popírá dědické právo jiného dědice, který dědictví neodmítl, vyšetří soud podmínky dědického práva obou a jedná dále s tím, u koho se domnívá, že je dědicem. Pokud rozhodnutí o dědickém právu závisí na zjištění sporných

⁶⁶ Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005, str. 633

skutečností, odkáže soud usnesením po marném pokuse o smír toho z dědiců, jehož dědické právo se jeví jako méně pravděpodobné, aby svoje právo uplatnil žalobou. Jestliže soud odkáže účastníka k podání žaloby, je třeba dbát na to, aby z výroku usnesení bylo zjevné, kdo má žalobu podat, s jakým petitem a v jaké lhůtě. Lhůtu určí soud s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu, aby účastník měl dostatek času na přípravu kvalifikovaného návrhu na zahájení řízení u soudu, ale zároveň aby se řízení o dědictví zbytečně neprotahovalo⁶⁷

Podle judikatury Nejvyššího soudu Slovenské republiky se pro sporné řízení, které bylo zahájené na základě žaloby dědici, kteří k tomu byli soudem odkázáni, považují všichni účastníci řízení o dědictví za nerozlučné spolčníky ve smyslu ustanovení § 91 odst. 2 OSP, a to jak na straně navrhovatele, tak na straně odpůrce.⁶⁸

*„Postavení navrhovatele je přitom určené obsahem rozhodnutí soudu v dědickém řízení tak, že ostatní dědici musí v soudním řízení vystupovat jako odpůrci, i když v dědickém řízení se někteří z nich ke sporné otázce nestavěli odmítavě, případně vystupovali pasivně nebo dokonce nejednali v této věci vůbec“.*⁶⁹

Jestliže jsou mezi dědici sporná aktiva a pasiva dědictví, postupuje se podle ustanovení § 175k odst. 3 OSP. Judikatura Nejvyššího soudu SR uvádí, že z žaloby, kterou se dědici domáhají určení, že do majetku po zůstaviteli patří i další aktiva, se stanoví soudní poplatek na základě zákona o soudních poplatcích.⁷⁰

⁶⁷ Cierna, A. a kol.: Notársky poriadok (konanie o dedictve), prvé vydanie, komentár, Iura Edition, Bratislava 2006, str. 30

⁶⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu SR, sp. zn. 3 Cdo 131/99

⁶⁹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27. Júla 2000, sp. zn. 3 Cdo 131/99

⁷⁰ R 109/2000

zákon č. 71/1992 Zb. o sodných poplatkách v znení neskorších predpisov

2.9 Rozhodnutí soudu v řízení o dědictví

Právní úprava v ČR

Konečnou fází a výsledkem dědického řízení je vydání usnesení o dědictví podle § 175q OSŘ. Nabytím právní moci tohoto usnesení dědické řízení končí. Usnesení o dědictví je rozhodnutí ve věci samé, které má zpětné účinky ke dni smrti zůstavitele.

a) Nejjednodušším případem skončení dědického řízení, je potvrzení nabytí dědictví jedinému dědici. Lze ho vydat pouze tam, kde je podle hmotného práva povolán dědit pouze jeden dědic. Takovéto usnesení má deklaratorní povahu, neboť potvrzuje právní stav, který existoval ke dni smrti zůstavitele. Jestliže potvrdí soud nabytí dědictví jedinému dědici, není třeba podle § 175j OSŘ nařizovat jednání.⁷¹

b) Dědictví, které nenabude žádný dědic ze zákona ani ze závěti, případně státu. Taková situace může nastat u zůstavitele, který neměl žádné dědice ze zákona ani ze závěti nebo se takovéto osoby jeho smrtí nedožily. Obdobně to platí, nebylo-li jejich právo ve sporu prokázáno nebo bylo-li úspěšně vyvráceno. V těchto případech potvrdí soud usnesením, že dědictví připadá státu, který ho nemůže odmítnout. Stát není v takovém případě dědicem, ale je účastníkem řízení (ve smyslu ustanovení § 175b OSŘ). Za Českou republiku jedná Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Stejně postavení jako dědic má stát v otázkách odpovědnosti za dluhy zůstavitele a za přiměřené náklady jeho pohřbu. K úhradě peněžitého dluhu mohou být použity věci, které jsou předmětem dědictví a svou hodnotou odpovídají velikosti dluhu.

⁷¹ Schelleová, I.: Civilní proces, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 417

Zanechal-li zůstavitel závěť, která se vztahuje pouze na část dědictví, případně státu jen ta část dědictví, jenž žádný ze závětních dědiců nedědí. Soud za takové situace potvrdí státu jen nabytí příslušné části dědictví. Usnesení o dědictví pak bude obsahovat dva výroky: jedním výrokem bude potvrzeno, že část dědictví nabývá jediný dědic nebo schválena dohoda více dědiců o vypořádání části dědictví, která jim má dle závěti případnou nebo potvrzeno nabytí této části dědictví závětním dědicům podle jejich podílů. Druhým výrokem bude potvrzeno, že zbývající dědictví připadá státu.⁷²

c) Dalším možným způsobem skončení dědického řízení je schválení dohody o vypořádání dědictví. Jestliže je více dědiců, aniž je rozhodující, jestli jsou povoláni dědit ze zákona nebo závěti, mohou se mezi sebou vypořádat dohodou, která nesmí být v rozporu se zákonem nebo dobrými mravy. Jde o shodný projev vůle všech dědiců, kterým svědčí dědické právo po zůstaviteli a kteří jsou vedle sebe povoláni dědit. Dohodu je možné uzavřít jedině před soudním komisařem. Při uzavírání dědické dohody se mohou účastníci odchýlit od velikosti svých dědických podílů stanovených v zákoně nebo závěti. Tím lze zabránit vzniku problematických spoluvlastnických vztahů, resp. vzniku společných práv k majetku patřícímu do dědictví. Dědicové tak mohou předejít budoucím sporům. Dohoda se musí týkat veškerého majetku v soupisu aktiv dědictví a musí ji uzavřít všichni dědicové. Pasiv dědictví se dohoda výslovně týkat nemusí. V takovém případě odpovídají dědicové za dluhy zůstavitele a náklady pohřbu podle poměru toho, co z dědictví nabyli, k celému dědictví, a to do výše nabytého dědictví. Dohoda o vypořádání dědictví má konstitutivní povahu. Zakládá právní vztahy mezi dědici, které odpovídají

⁷² Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 418

souhlasnému projevu vůle vyjádřenému v takové dohodě a nabývá účinnosti schválením soudu.

d) Právní úprava připouští, aby v případě, že dluhy zůstavitele a přiměřené náklady jeho pohřbu převyšují obvyklou cenu majetku patřícího do dědictví, uzavřeli dědici s věřiteli dohodu, ve které jim přenechají dědictví k úhradě dluhů. Majetek zděděný a vlastní majetek dědice nesplynou v jeden celek, kterým by dědic odpovídal za dluhy zůstavitele, ale tyto dluhy budou uspokojeny pouze z majetku patřícího do dědictví. Výběr věřitelů závisí na dědicích, neboť jen oni určují, které pohledávky věřitelů uznávají a které nikoliv. V případě uzavření takové dohody jsou věřitelé účastníky řízení o dědictví. Dohoda musí být určitá, srozumitelná a musí z ní být zřejmé, co který z věřitelů nabývá. Tato dohoda mezi dědici a věřiteli o přenechání předluženého dědictví podléhá schválení soudu.⁷³

e) Pokud mezi sebou neuzavřou dědicové dohodu o vypořádání dědictví nebo nebyla-li taková dohoda schválena, soud potvrdí nabytí dědictví těm dědicům, jejichž dědické právo bylo prokázáno, a to podle dědických podílů, které vyplývají ze zákona nebo ze závěti, popřípadě z obou těchto titulů. Výši dědických podílů může ovlivnit například započtení darů obdržných za života od zůstavitele nebo relativní neplatnost závěti.

„Podle předchozí právní úpravy platné do 31. prosince 1991 v případě, že nedošlo k dohodě dědiců o vypořádání dědictví, vypořádalo dědictví svým rozhodnutím státní notářství, ve kterém samo určovalo, co který z dědiců nabývá. Při posuzování, komu má určitá věc z dědictví

⁷³ Schelleová, I.: Civiální proces, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 420

připadnout, se státní notářství řídilo zejména požadavkem účelného využití místa“.⁷⁴

V současné době soud dědictví nevypořádává, ale potvrzuje nabytí dědictví více dědicům. Výsledkem toho je pak vznik spoluvlastnických vztahů. Usnesení soudu o potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů má deklaratorní charakter. Soud v něm potvrzuje stav, který nastal ke dni smrti zůstavitele.

Právní úprava v SR

Právní úprava rozhodnutí soudu v řízení o dědictví na Slovensku vychází z ustanovení § 175q OSP. Způsoby skončení dědického řízení v hlavních bodech korespondují s českou právní úpravou obsaženou v OSŘ. Po rozhodnutí, kdo je dědicem po zůstaviteli, tedy komu připadá zůstavitelův majetek spolu s případnou zodpovědností za jeho dluhy, se dědické řízení skončí. Rozhodnutí závisí na skutečnostech předpokládaných hmotněprávními předpisy, a to kdo je dědicem a jaký majetek tvoří předmět dědění.

Na základě těchto skutečností lze skončit řízení o dědictví těmito způsoby:

- a) soud potvrdí nabytí dědictví jedinému dědici, nebo
- b) potvrdí, že dědictví, které nenabyl žádný dědic, připadne státu, nebo
- c) schválí dohodu o vypořádání dědictví nebo dohodu o přenechání předluženého dědictví na úhradu dluhů, nebo
- d) potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů, nedojde-li mezi dědici k dohodě, nebo

⁷⁴ Schelleová, I.: Civilní proces, Eurolex Bohemia, a. s, Praha 2006 str. 422

e) neschválí dohodu o vypořádání dědictví a potvrdí nabytí dědictví podle dědických podílů.

Tyto způsoby skončení dědictví jsou mimo bod e) stejné jako v české právní úpravě.⁷⁵

Jestliže je povoláno více dědiců dědit po zůstaviteli, upřednostňuje se vypořádání dědictví dohodou. Dohoda o vypořádání dědictví nesmí odporovat zákonu nebo dobrým mravům, jinak soud usnesením rozhodne, že ji neschvaluje a současně potvrdí nabytí dědictví dědicům podle jejich dědických podílů tak, jak stanoví § 175q odst. e) OSP.

Účastníky dohody musí být všichni dědici, kteří budou dědit a tedy dědictví neodmítli, jsou způsobilí dědit, nebyli vyděděni a jsou známi. Dohoda se může vztahovat jen na majetek, jenž existuje v době uzavření. Nelze tedy uzavírat dohodu s ohledem na majetek, který by se objevil v budoucnu. Dohoda dědiců je omezená zákonem č. 180/1995 Z.z., o niektoiach opatreniach na usporadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov. Podle tohoto zákona má soud povinnost rozhodovat v řízení o dědictví v souladu s tímto zákonem. Jedná se zejména o to, že na základě rozhodnutí o dědictví nesmí vzniknout hospodářský pozemek menší jak 2000 m² a lesní pozemek menší jak 5000 m², čímž se sleduje zamezení drobení hospodářských a lesních pozemků. Dědici tak mohou nabýt uvedené pozemky v podílech, na jakých se dohodli, nebo v opačném případě jaké jim byly potvrzené na základě jejich zákonných podílů, a to jen pokud budou mít jejich reálné podíly, které odpovídají jejich spoluvlastnickým podílům na pozemcích alespoň tyto přípustné minimální výměry. Jestliže dědici neuzavřou dohodu, nebo nebude-li možné jim

⁷⁵ Skutečnost, že právní úprava OSŘ neobsahuje v ustanovení § 175q tento bod e) však neznamená, že by soud musel schválit dohodu dědiců. V ČR soud buď dohodu schválí, nebo neschválí. V případě, že dohodu neschválí nepřichází však automatické potvrzení nabytí dědictví podle dědických podílů, ale po právní moci usnesení se pokračuje v dědickém řízení dál.

potvrdit nabytí dědictví podle jejich dědických podílů, protože by to nebylo v souladu s těmito podmínkami, soud rozhodne, že tyto pozemky nabudou dědicové, kteří mají nejlepší předpoklady na obhospodařování takovýchto pozemků a tito se mají vypořádat s ostatními dědici v penězích.

Při výše uvedených způsobech skončení dědického řízení rozlišuje slovenská právní úprava dvě formy rozhodnutí, kterými může být řízení o dědictví ukončeno. V souladu s ustanovením § 175s OSP je projednání dědictví ukončené nabytím právní moci usnesení vydaného podle § 175p OSP a § 175q OSP a nebo vydáním osvědčení o dědictví za podmínek uvedených v § 175zca OSP.

Skončení dědického řízení podle § 175zca OSP, tedy vydáním osvědčení, je zřejmě nejpodstatnějším rozdílem v právních úpravách tohoto řízení obou států. Tato právní úprava na Slovensku umožňuje, aby notáři jako soudní komisaři mohli rozhodnout v meritu věci. Současně platná právní úprava v České republice takovéto rozhodnutí neumožňuje.

Usnesení o dědictví může soud vydat při kterémkoliv z výše uvedených způsobů skončení projednávání dědictví, ale osvědčení o dědictví může vydat soudní komisař pouze za splnění podmínek uvedených v § 175zca OSP.

Vydání osvědčení o dědictví notářem jako pověřeným soudním komisařem za splnění podmínek ustanovení § 175zca OSP je jednou z možností meritorního rozhodnutí v dědickém řízení, které bylo zavedeno novelou OSP, zákonem č. 232/1995 Z.z., s účinností od 1. 12. 1995. Hlavním cílem tohoto institutu je urychlit a zjednodušit řízení o dědictví a umožnit, aby mohl řízení skončit notář za podmínky, že nedošlo mezi účastníky ke sporu, pokud jde o dědické právo, předmět dědictví, nebo způsob jeho vypořádání. Novelou zamýšlený cíl byl naplněn. Převážná většina dědického řízení končí právě vydáním osvědčení o dědictví.

Osvědčení o dědictví může vydat výlučně notář, a to jedině na základě pověření soudu ve smyslu ustanovení § 38 odst. 1 OSP. Je třeba zdůraznit, že hned jak dojde k jakémukoliv sporu mezi účastníky řízení, který je překážkou uzavření dohody mezi nimi, rozhodne ve věci soud usnesením. Dále je také k vydání osvědčení o dědictví potřebný souhlas účastníků.⁷⁶ Osvědčení o dědictví může vydat pověřený soudní komisař jen za přítomnosti všech účastníků dědického řízení, a to buď osobně nebo prostřednictvím zástupců, kteří svými podpisy projeví souhlas s jeho obsahem a potvrdí převzetí jeho stejnopisu. Originál osvědčení o dědictví zůstává vždy v dědickém spise. Vydání osvědčení o dědictví musí předcházet řízení o dědictví podle § 175b OSP až 175q OSP.

Další podmínkou pro vydání osvědčení o dědictví je i skutečnost, že nastala jedna ze situací taxativně vyjmenovaných v § 175zca odst. 1 OSP, kterými jsou:

- a) dědictví nabyt jediný dědic, který není nezletilý a ani osoba, která musí mít podle zákona ustanoveného opatrovníka
- b) dědictví, které nenabyt žádný dědic připadlo státu jako odúmrtí
- c) dědici se mezi sebou vypořádali dohodou nebo
- d) dědici uzavřeli s věřiteli zůstavitele dohodu o přenechání předluženého dědictví na úhradu dluhů

Jestliže nemůže některý z účastníků číst nebo psát, může soudní komisař přibrat dva svědky, kterými nemohou být jiní účastníci řízení, nebo jestliže je některý z účastníků němý nebo hluchý, může přibrat důvěrníka. Bez splnění těchto podmínek není soudní komisař oprávněný skončit řízení o dědictví vydáním osvědčení o dědictví.

Ustanovení § 175zca odst. 2 OSP vymezuje obsahové a formální náležitosti, které musí osvědčení o dědictví obsahovat, a to:

⁷⁶ Tato podmínka byla zavedena novelou OSP, zákonem č. 343/2005 Z.z., s účinností od 1. 9. 2005

- a) označení soudního komisaře
- b) označení dědické věci
- c) označení účastníků řízení, případně jejich zástupců
- d) vyhlášení dědiců o způsobu a obsahu vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, které zaniklo smrtí zůstavitele
- e) obsah osvědčované skutečnosti
- f) výši spoluvlastnických podílů vyjádřených zlomkem k celku, jestliže jde o spoluvlastníky.
- g) další údaje, které jsou potřebné k zápisu práva nemovitosti do katastru nemovitostí, a to označení katastrálního území, ve kterém se nachází, parcelní číslo pozemku evidovaného v souboru popisných informací, druh pozemku, číslo popisné a výměra pozemku
- h) podpisy účastníků a jejich prohlášení, že souhlasí s obsahem
- i) poučení účastníků o tom, že mohou do 15 dní od převzetí osvědčení o dědictví požádat soud o pokračování v řízení o dědictví ve smyslu ustanovení § 175l OSP až § 175z OSP
- j) místo a datum vydání osvědčení o dědictví
- k) úřední razítko notáře a jeho podpis

Tento výčet náležitostí osvědčení o dědictví není taxativní, a proto je možné, aby osvědčení obsahovalo i jiné údaje, které jsou potřebné vzhledem ke konkrétnímu případu.

V osvědčení o dědictví rozhodne notář i o své odměně a náhradě hotových výdajů ve smyslu ustanovení § 151a odst. 1 a 2 OSP, podle kterého rozhoduje o tom, kdo a v jaké výši platí odměnu notáře a jeho výdaje rozhodné v rozhodnutí, kterým se řízení o dědictví končí. Proti výroku o odměně a náhradě hotových výdajů soudního komisaře je možné

podat odvolání, které nemá vliv na ostatní výroky osvědčení.⁷⁷ Příslušný pro rozhodnutí o tomto odvolání je krajský soud, v jehož obvodě má sídlo okresní soud projednávající dědictví.

Účastník řízení je oprávněn podat proti osvědčení o dědictví ve lhůtě 15 dní od převzetí osvědčení žádost k pokračování v řízení o dědictví podle § 175l OSP až § 175z OSP.

Zákon přiznává procesní legitimaci k podání žádosti jen účastníkům řízení. Žádost k pokračování v dědickém řízení není v žádném případě opravným prostředkem. Nemá devolutivní účinky (v řízení pokračuje soud I. stupně, tj. okresní soud, který pověřil notáře jako soudního komisaře) a ani účinky suspenzivní. Neodkládá se právní moc, osvědčení pouze ztrácí svoji platnost. Jestliže není žádost včas podaná, osvědčení o dědictví nabude účinky pravomocného usnesení o dědictví (§ 175q odst. 1 písm. a) až c), § 175l a § 175o OSP). Jestliže je žádost včas podaná, osvědčení o dědictví ztrácí svoji platnost a soud pokračuje v řízení bez ohledu na jeho vydání.⁷⁸

Podle ustanovení § 175zca odst. 5 OSP se může účastník vzdát práva na podání žádosti k pokračování v řízení o dědictví. Účastník tak může učinit až po vydání osvědčení o dědictví. V tomto případě dnem vzdání se práva na podání žádosti nabude osvědčení o dědictví účinky právoplatného usnesení o dědictví.

Na opravu osvědčení o dědictví se přiměřeně použijí ustanovení zvláštního právního předpisu. Tímto předpisem je zákon č. 323/1992 Zb. o notárech a notářské činnosti.⁷⁹ Jestliže dojde k chybě v psaní, počítání nebo jiné zřejmé chybě, udělá se oprava doložkou na závěr textu, a to za předpokladu, že s tím účastníci souhlasí. V doložce se uvede chybný text,

⁷⁷ R 5/1999, Jestliže v řízení o dědictví dojde k vydání osvědčení o dědictví, dědic platí soudní poplatek stejně, jako kdyby nabyl dědictví na základě usnesení o dědictví.

⁷⁸ Mazák, J.: Vzdanie sa práva na pokračovanie v konaní o dedičstve, Justiční revue 49/1997, str. 29

⁷⁹ Zákon č. 323/1992 Zb., o notárech a notářské činnosti (dále jen Notářský poriadok)

jeho správné znění a připojí se datum uskutečnění opravy, podpis a otisk úředního razítka notáře, který opravu udělal. Stejně tak se uvede podpis účastníků dle § 43 odst. 2 Notářského poriadku.

Přestože je osvědčení o dědictví úkonem notáře, je potřeba jej ve skutečnosti považovat za úkon soudu. Podle platné právní úpravy může o projednání dědictví rozhodnout jen soud. Jestliže tento úkon soudu může nabýt účinky pravomocného usnesení o dědictví, má osvědčení o dědictví váhu rozhodnutí o dědictví.⁸⁰

2.10 Likvidace dědictví

Právní úprava v ČR

Likvidace dědictví je zvláštní formou postupu soudu v případě předluženého dědictví. O předlužení dědictví jde tehdy, když pasiva dědictví převyšují aktiva. Výjimečně může být nařízena likvidace i u dědictví, které není předluženo, jestliže navrhl likvidaci dědictví stát proto, že věřitel odmítl přijmout na úhradu své pohledávky věc z dědictví.⁸¹ Likvidaci může soud nařídit na návrh nebo i bez návrhu. K podání návrhu jsou aktivně legitimováni všichni zůstavitelovi věřitelé, dědici, případně stát, který má nabýt dědictví jako odúmrť. Jestliže bylo dědictví předluženo a nedošlo k dohodě o přenechání předluženého dědictví věřitelům podle § 175p OSŘ je soud povinen návrhu na nařízení likvidace vyhovět. Likvidace se provádí zpeněžením veškerého majetku zůstavitele podle ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí

⁸⁰ Huljak, Š.: Osvedcenie o dedicstve jako rozhodnutie o dedicstve a prípustnosť obnovy konania, *Ars Notarie*, 3/2000

⁸¹ Podle rozhodnutí nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2143/2000 je tento postup možný jen tehdy, navrhl-li stát z tohoto důvodu likvidaci dědictví již v průběhu řízení o dědictví.

a nemovitostí nebo prodejem mimo dražbu přiměřeně podle zvláštního právního předpisu. Vlastní provádění likvidace je rozděleno mezi soudního komisaře a soud a je závislé na tom, o jaký způsob zpeněžení zůstavitelova majetku se jedná.⁸²

Zpeněžení prodejem mimo dražbu provádí soudní komisař, k takovému prodeji potřebuje zásadně souhlas soudu. Prodej se uskutečňuje smlouvou, kterou soudní komisař uzavírá s nabyvatelem.

Zpeněžení zůstavitelových věcí podle ustanovení OSŘ o exekuci prodejem movitých věcí provede na žádost soudního komisaře vykonavatel působící u soudu, který jej pověřil, aby provedl úkony v řízení o dědictví. Jde pouze o faktické úkony, které nejsou spojeny s vydáním rozhodnutí.

Zpeněžení zůstavitelových nemovitostí podle ustanovení OSŘ o exekuci prodejem nemovitostí provede při likvidaci dědictví soud, který soudního komisaře pověřil, aby provedl úkony v tomto řízení o dědictví. Na rozdíl od prodeje movitých věcí jsou při prodeji nemovitostí vydávána usnesení, jejichž návrhy připravuje soudní komisař.⁸³ Majetek, který se při likvidaci nepodařilo zpeněžit, připadá na základě rozhodnutí soudu státu s účinností ke dni smrti zůstavitele. Po zpeněžení majetku se získaný výtěžek likvidace rozdělí mezi věřitele k úhradě jejich pohledávek. Pohledávky se uspokojují podle skupin uvedených v § 175v odst. 2 OSŘ.⁸⁴ Jestliže nelze uspokojit pohledávky patřící do téže skupiny, uspokojí se poměrně. Pohledávky zajištěné zástavním právem, zadržovacím právem, převodem práva nebo postoupením pohledávky se uspokojují podle jejich

⁸² Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 427

⁸³ Schelleová, I.: *Civilní proces*, Eurolex Bohemia, a. s., Praha 2006, str. 427

⁸⁴ OSŘ a) pohledávky nákladů řízení vzniklých státu v souvislosti se zpeněžením majetku,
b) pohledávky nákladů zůstavitelovy nemoci a přiměřených nákladů jeho pohřbu,
c) pohledávky zajištěné zástavním právem, zadržovacím právem, převodem práva, nebo postoupením pohledávky,
d) pohledávky nedoplatek výživného,
e) pohledávky daní a poplatků, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, pokud nebyly uspokojeny podle písmena c),
f) ostatní pohledávky.

pořadí, přičemž pohledávky zajištěné zadržovacím právem se uhradí před ostatními pohledávkami. Pravomocným usnesením o rozvrhu výtěžku zpeněžení zůstavitelova majetku končí likvidace i dědické řízení samotné.

Právní úprava v SR

Likvidace dědictví je upravena v ustanoveních § 175t až 175v OSP.

Jestliže nebylo předlužené dědictví odevzdané věřitelům *iure crediti* na úhradu dluhů, může být nařízená likvidace dědictví.⁸⁵ Právní úprava je založena na stejných principech, jako ta česká. Likvidaci lze tedy nařídit pouze za předpokladu, že je dědictví předlužené a nedošlo k uzavření dohody mezi dědici a věřiteli o přenechání dědictví na úhradu zůstavitelových dluhů. Likvidaci je možné nařídit na návrh nebo bez návrhu.

Likvidaci dědictví vykoná soud zpeněžením veškerého zůstavitelova majetku podle ustanovení o výkonu rozhodnutí prodejem movitých a nemovitých věcí, nebo prodejem mimo dražbu přiměřeně podle zvláštního právní předpisu. Soud rozhodne, že majetek, který se nepodaří takto zpeněžit, případně státu ke dni smrti zůstavitele. Hodnota majetku, který takto nabude, se nezapočítává na jeho případný dědický podíl, ani na jeho případnou pohledávku vůči dědictví.⁸⁶ Soud na základě ustanovení § 175v OSP provede rozvrh výtěžku zpeněžení majetku zůstavitele mezi věřitele. Z výtěžku pak uhradí pohledávky věřitelů.⁸⁷

⁸⁵ Bajcura, A. a kol.: *Občianske procesne právo*, VO PF UK, Bratislava 1995, str. 129

⁸⁶ Krajco, J. a kol.: *Občiansky súdny poriadok*, I. diel, komentár, Eurounion, Bratislava 2006, str. 468

⁸⁷ Soud uhrazuje z výtěžku pohledávky věřitelů podle skupin, které jsou stanoveny v ustanovení § 175v odst. 2:

- a) náklady zůstavitelovy nemoci a přiměřené náklady jeho pohřbu, poplatky dědického řízení a splatné výživné,
- b) dlužné daně a poplatky,
- c) ostatní pohledávky.

Jestliže velikost pohledávek v první skupině převyšuje výtěžek, uhradí se tyto pohledávky poměrně. Stejně se postupuje v dalších skupinách, přičemž ve třetí skupině se uhradí před ostatními pohledávkami pohledávky zabezpečené zadržovacím nebo zástavním právem.

2.11 Dodatečné projednání dědictví

Právní úprava v ČR

Podle § 175x OSŘ objeví-li se po právní moci usnesení, jímž bylo řízení o dědictví skončeno, nějaký zůstavitelův majetek, popřípadě i dluh, provede soud o tomto majetku řízení o dědictví. Objeví-li se pouze dluh zůstavitele, řízení o dědictví se neprovede. Při dodatečném projednání dědictví se vychází z hmotného práva platného v době úmrtí zůstavitele. Procesní předpisy platné ke dni úmrtí zůstavitele se použijí jen v té speciální části, která upravuje dědické řízení. Pro ostatní procesně právní instituty obecného charakteru se použijí procesní právní předpisy platné v době, kdy je dědictví dodatečně projednáváno. To platí například pro předvolání, předvedení, doručování, ale také pro formy rozhodnutí a pro opravné prostředky.⁸⁸ Řízení může být zahájeno bez návrhu, ale i na návrh účastníků. Co se týká účastníků dodatečného projednání dědictví, mohou nastat různé situace. Pokud bylo původní řízení zastaveno, neboť nebyl žádný majetek, nebo byl nepatrný majetek vydán tomu, kdo se postaral o pohřeb, a objeví-li se nový majetek, začíná řízení o dědictví vlastně od úplného počátku a stanovení účastníků je věcí tohoto řízení, které se vlastně v tomto případě stává řízením „hlavním“. Jestliže bylo původní řízení o dědictví takto zastaveno, lze akceptovat i nového, v původním řízení neznámého dědice, který má k dědění tohoto majetku dědický titul.⁸⁹ Jiná situace nastane, když byl původním řízením vymezen okruh dědiců-účastníků řízení. Ve většině případů se na toto stanovení dědiců v dalším řízení naváže. Komplikací může být jen potřeba zjistit právní nástupce těch

⁸⁸ Trčková, S.: Dodatečné projednání dědictví, Ad Notam, č. 6/2006, str. 190

⁸⁹ Ryšánek, Z.: Jak dodatečně projednat dědictví, Ad Notam, č.3/2006, str. 77

dědiců, kteří již nežijí. Při případné změně okruhu dědiců proti původnímu řízení musí být splněna podmínka, a to důvod k dodatečnému projednání dědictví, tedy dodatečně zjištěný majetek zůstavitele. V rámci dodatečného projednání dědictví nelze zasahovat do pravomocných výsledků řízení původního, a to jak z hlediska okruhu dědiců (dědici při dodatečném projednání dědictví jsou ti, kteří při původním projednání dědictví neodmítli), tak ohledně majetku, o kterém již bylo pravomocně rozhodnuto. Týká se vždy pouze nově zjištěného majetku. Samotný průběh dědického řízení je obdobný jako průběh původního dědického řízení. Odpadají zde však úkony, které byly provedeny v řízení původním a není možno a nutno je opakovat. V dodatečném řízení se zpravidla opatří podklady ohledně nově zjištěného majetku, případně dluhů. Jde-li o majetek ve společném jmění zůstavitele a pozůstalého manžela, rozhodne o něm soud podle § 175l OSŘ, doplní se soupis aktiv a pasiv dědictví, soud určí podle § 175o odst. 1 OSŘ obvyklou cenu dědictví, výši dluhů a čistou hodnotu dědictví. Soud vydá také podle § 175q odst. 1 OSŘ usnesení o dědictví, ve kterém bude uvedeno, kdo nově zjištěný majetek nabyt (tj. potvrdí nabytí nově zjištěného dědictví jedinému dědici, potvrdí, že nově zjištěný majetek připadl státu, schválí dohodu více dědiců o vypořádání nově zjištěného majetku, případně i dluhu nebo potvrdí nabytí dědictví podle jejich podílů). Jde o podobný postup jako při projednání dědictví, jen s tím rozdílem, že celé řízení a usnesení o dědictví se bude týkat pouze majetku nově zjištěného, nikoli majetku již projednaného.

Právní úprava v SR

Právní úpravu dodatečného projednání dědictví upravuje OSP v ustanovení § 175x. Řízení se zahajuje na návrh, který musí mít náležitosti uvedené v § 42 odst. 3 a § 79 odst. 1 OSP.

Judikatura Nejvyššího soudu Slovenské republiky stanoví, že nesplnění povinnosti připojit k návrhu listinné důkazy uložené navrhovateli v ustanovení § 79 odst. 2 OSP v řízení o nově objeveném majetku podle ustanovení § 175x OSP, nemůže být důvodem pro zastavení řízení.⁹⁰ Dále judikatura uvádí nemožnost soudu zastavit dědické řízení o nově objeveném majetku, které bylo zahájeno na návrh jednoho z dědiců v důsledku zpětvzetí návrhu tímto dědicem, jestliže jiný účastník dědického řízení trvá na projednání nově objeveného majetku, zvláště pokud sám označil další věci patřící do dědictví, které nebyly v původním dědickém řízení projednané.⁹¹

V odůvodněných případech OSP připouští soudu možnost, aby započal řízení i bez návrhu. Řízení je možné začít na podnět soudu, notáře, státního orgánu nebo orgánu územní samosprávy.

Právní úprava OSŘ v tomto ustanovení nerozlišuje zahájení dodatečného projednání dědictví na návrh a v odůvodněných případech i bez návrhu. V OSŘ je stanovena obecně možnost soudu dodatečně projednat dědictví, nicméně stejně jako v právní úpravě OSP k němu dochází zejména na návrh účastníků nebo i bez návrhu na základě zásady oficiality, kterou je dědické řízení ovládáno.

⁹⁰ R 66/2000

⁹¹ R 85/2002

2.12 Opravné prostředky

Právní úprava v ČR

Opravné prostředky umožňují účastníkům řízení domáhat se přezkoumání rozhodnutí soudu a případně i průběhu řízení před soudem. V dědickém řízení lze použít řádné i mimořádné opravné prostředky.

Řádným opravným prostředkem, jímž lze napadnout rozhodnutí soudu prvního stupně, a tedy i rozhodnutí soudu, které bylo vydáno v řízení o dědictví, je odvolání. Výjimku tvoří rozhodnutí o zastavení řízení vydaná podle ustanovení § 175h odst. 1 a 2 OSŘ. Dále je odvolání nepřipustné pouze proti důvodům usnesení a proti usnesením, jimiž se pouze upravuje vedení řízení. V dalším je možno odkázat na obecnou úpravu odvolání obsaženou v ustanovení § 201 a násl. OSŘ.

Z mimořádných opravných prostředků přichází v dědickém řízení v úvahu všechny tři zákonem upravené mimořádné prostředky. Žaloba na obnovu řízení, žaloba pro zmatečnost a dovolání. Tyto opravné prostředky směřují vždy proti rozhodnutí, které je již v právní moci.

Žalobou na obnovu řízení lze napadnout usnesení ve věci samé a kde v původním řízení nebyl skutkový stav zjištěn úplně nebo správně. Důvodem k podání žaloby nemůže být objevení zůstavitelova majetku nebo dluhu po právní moci rozhodnutí, jímž bylo řízení skončeno. V takovémto případě musí být provedeno dodatečné řízení o dědictví podle § 175x OSŘ. Důvodem není ani skutečnost, že soud v důsledku spornosti aktiv či pasiv dědictví k takovým aktivům či pasivům nepřihlížel a omezil se pouze na určení jejich spornosti. Žalobu na obnovu řízení může úspěšně podat jen

účastník řízení.⁹² Obecná úprava žaloby na obnovu řízení, jako mimořádného opravného prostředku, je obsažena v ustanovení § 228 a násl. OSŘ.

Žalobou pro zmatečnost lze dosáhnout nápravy tam, kde v původním dědickém řízení došlo k závažným procesněprávním nedostatkům a pochybením (takový případ může např. nastat, když dědic, který nemá procesní způsobilost, nebyl v řízení o dědictví řádně zastoupen). Žalobu může podat pouze účastník řízení proti pravomocnému rozhodnutí, kterým bylo řízení skončeno. Pro takový postup se použijí ustanovení § 229 a násl. OSŘ.

Dovoláním lze napadnout rozhodnutí odvolacího soudu v případech, kde to zákon připouští a jen z taxativně vymezených důvodů. Dovolání může podat pouze účastník řízení. O dovolání rozhoduje Nejvyšší soud ČR. Pro dovolání se použije postup podle § 236 a násl. OSŘ.

Zvláštním prostředkem nápravy vadného pravomocného rozhodnutí v řízení o dědictví je ochrana oprávněného dědice, která je blíže upravena v § 485 až 487 ObčZ. Zákon zde poskytuje oprávněnému dědici možnost zvláštní žaloby, což je speciální žaloba ve srovnání s prostředky právní ochrany vlastnického práva, jichž se proto v tomto případě nedá použít. Předpokladem pro poskytnutí takovéto ochrany je pravomocně ukončené řízení o dědictví. Ochrana se uplatňuje mimo řízení o dědictví. Nepravý dědic je povinen oprávněnému dědici vydat majetek, který z dědictví nabyl. Vychází se zde ze zásad o bezdůvodném obohacení. Nedojde-li k dobrovolnému uspokojení nároků oprávněného dědice, může se domáhat vydání dědictví žalobou ve sporném řízení, nikoli opravnými prostředky.

⁹² usnesení NS sp. zn. 28 Cdo 458/2000 „Návrh na obnovu řízení o dědictví může podat jen ten, kdo byl účastníkem řízení o dědictví, o jehož obnovu jde. Není rozhodné, zda navrhovatel účastníkem řízení o dědictví mohl být nebo měl být a z jakého důvodu se řízení o dědictví neúčastnil“.

Právní úprava v SR

V právní úpravě OSP, stejně jako OSŘ, neexistuje zvláštní opravný prostředek proti usnesení o dědictví, proto je nutné použít všeobecné ustanovení OSP o opravných prostředcích. Vzhledem k tomu, že institut opravných prostředků je velice rozsáhlý, zmíním zde pouze zajímavosti vztahující se k dědickému řízení. V ostatním bych odkázal na příslušné ustanovení OSP.

Proti usnesení o dědictví jsou přípustné řádné a mimořádné opravné prostředky. K řádným opravným prostředkům se řadí odvolání, které je upravené v ustanovení § 201 a násl. OSP. Mezi mimořádné opravné prostředky, které upravuje OSP a lze se jimi domáhat nápravy nesprávného rozhodnutí, se řadí obnova řízení, dovolání a mimořádné dovolání.

Obnova řízení je upravená v ustanovení § 228 a násl. OSP. Obnova řízení není přípustná v případě, kdy dědické řízení skončilo vydáním osvědčení o dědictví. Po vydání osvědčení je totiž možnost podat žádost o pokračování v řízení. Kromě toho má osvědčení pouze účinky právoplatného rozhodnutí o dědictví a není tedy usnesením, které je možné napadnout návrhem na obnovu řízení.⁹³

Dovolání je upravené v ustanovení § 236 a násl. OSP a lze jím napadnout pravomocné rozhodnutí odvolacího soudu, jestliže to zákon připouští.

Mimořádné dovolání je opravný prostředek upravený v ustanovení § 243e a násl. OSP. Mimořádné dovolání podává generální prokurátor k Nejvyššímu soudu Slovenské republiky do jednoho roku od právní moci napadnutého rozhodnutí. Lze ho podat pouze proti výroku soudního rozhodnutí, které účastník řízení, osoba dotčená tímto rozhodnutím a nebo osoba poškozená tímto rozhodnutím soudu namítá.

⁹³ Mazák, J.: Základy občianskeho procesného práva, Iura Edition, Bratislava 2002, str. 365

Mimořádné dovolání není přípustné proti osvědčení o dědictví, i když úkony notáře jako soudního komisaře jsou úkony soudu. Naproti tomu osvědčení o dědictví nelze označit za rozhodnutí soudu, protože na jeho přípravě a přijímání se soud žádným způsobem nepodílí.⁹⁴

⁹⁴ Mazák, J.: Základy občianskeho procesného práva, Iura Edition, Bratislava 2002, str. 387

3. Řízení o dědictví s mezinárodním prvkem

Za dědictví s mezinárodním prvkem se označuje:

- a) dědictví po zůstaviteli, který nebyl v době smrti českým občanem, nebo
- b) dědictví, které se alespoň zčásti nachází v cizině.

Jestliže byl zůstavitel v době své smrti českým občanem a dědictví se nachází pouze v České republice, nejde o dědictví s mezinárodním prvkem, i kdyby některý z dědiců či jiných účastníků řízení byl občanem cizího státu, měl trvalé bydliště nebo se zdržoval v zahraničí.⁹⁵

V dědickém řízení s cizím prvkem se uplatňují právní normy mezinárodního práva soukromého a procesního, jejichž obsahem jsou tzv. kolizní ustanovení. Tato ustanovení neupravují přímo práva a povinnosti, ale odkazují na použití práva toho či onoho státu. Základním vnitrostátním právním předpisem upravujícím otázky, které mohou vzniknout v oblasti mezinárodních vztahů soukromého práva, je ZMPS. Dle § 2 ZMPS se však ustanovení tohoto zákona použijí jen tehdy, nestanoví-li něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána. Není-li zde taková smlouva nebo neupravuje příslušnou otázku, použije se ZMPS.

V případě existence cizího prvku v dědickém řízení musí soud (soudní komisař) v první řadě posoudit otázku své pravomoci, popřípadě určit, zda není dána pravomoc cizího justičního orgánu a pokud ano, pak kterého státu.

Pravomoc soudu České republiky v dědických věcech je upravena v § 44 a § 45 ZMPS. Toto ustanovení se samozřejmě použije pouze tehdy, nestanoví-li něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána. Soud musí tedy nejprve zjistit, neexistuje-li taková smlouva.

Pravomoc soudu České republiky k projednání dědictví po cizinci se vždy týká pouze jeho majetku v České republice. Je vyloučeno, aby soud

⁹⁵ Míkeš, J.: Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 286

České republiky projednával majetek po cizinci, který je v cizině. Ani projednání majetku cizince na území České republiky však není vždy v pravomoci soudu České republiky.⁹⁶ Ustanovení § 45 ZMPS přiznává soudům České republiky pravomoc k projednání tohoto dědictví jen v následujících případech:

- a) vždy, jde-li o nemovitost ležící na území České republiky
- b) nejde-li o nemovitosti, ale o jiný majetek (movité věci, zůstatky na účtech v bankách, podíly v obchodních společnostech aj.), je projednání dědictví v pravomoci soudu České republiky v těchto případech:
 - -zůstavitel zde musel mít bydliště (nestačí, měl-li zde jen pobyt) a
 - -musí o to žádat dědic, který se zde zdržuje (musí být splněny obě podmínky)
- c) jestliže stát, jehož je zůstavitel příslušníkem ani nevydává dědictví českých občanů českým justičním orgánům, ani nepřiznává jejich rozhodnutím právní následky.

Pravomoc soudu České republiky k projednání dědictví po občanovi České republiky ohledně jmění, které se nachází v cizině, je dána tehdy, jestliže cizí stát (kde se tento majetek nalézá) vydává takový majetek orgánům České republiky, nebo přiznává rozhodnutím soudů ČR právní následky (viz. § 44 ZMPS).

V případech, kdy není dána pravomoc českého soudu projednat dědictví po cizinci, se české justiční orgány omezí pouze na provedení potřebných opatření k zajištění majetku po cizinci. V praxi to znamená, že soud provede předběžné šetření zejména ohledně zůstavitelova majetku a dědiců, přičemž dle § 175z odst. 1 OSŘ vydá účastníkům na jejich žádost úřední potvrzení o výsledku tohoto šetření. Má-li být vydán majetek do

⁹⁶ Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědictvé právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005, str. 293

ciziny, vyrozumí o tom soud dle § 175z odst. 2 OSŘ tuzemské dědice a věřitele oznámením, které se vyvěsí po dobu 15 dnů na úřední desce soudu. Není-li dána pravomoc soudu ČR k řízení o dědictví s mezinárodním prvkem, soud řízení zastaví dle § 104 odst. 1 OSŘ pro nedostatek pravomoci.⁹⁷

Patří-li projednání dědictví do pravomoci soudu České republiky, postupuje soud v řízení podle procesních předpisů České republiky. Postupuje tedy především podle zvláštních ustanovení hlavy páté OSŘ o řízení o dědictví, tj. §175a až 175zd OSŘ a podle § 38 odst. 1 OSŘ pověří notáře, aby jako soudní komisař za odměnu provedl úkony v řízení o dědictví.

Jak již bylo výše řečeno, ustanovení zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním se použijí jen tehdy, nestanoví-li něco jiného mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána. Přestože většinu mezinárodních smluv uzavřela ČSSR, která jako stát zanikla, zůstávají v platnosti ty, které jsou obsahem čl. 5 odst. 3 ústavního zákona ĚNR č. 4/1993 Sb., o opatřeních souvisejících se zánikem ĚSFR. Dle tohoto ustanovení převzala Česká republika práva a závazky, které pro ĚSFR ke dni jejího zániku vyplývaly z mezinárodního práva, s výjimkou těch, které jsou spojeny s územím Slovenské republiky.⁹⁸

Dvoustranné mezinárodní smlouvy o právní pomoci s bývalými socialistickými státy, jako např. s Albánií, bývalou Jugoslávií, Mongolskem, Kubou atd., obsahují zejména některé kolizní normy, úpravu pravomoci justičních orgánů, ustanovení o poskytování právní pomoci a uznání a výkonu rozhodnutí. V těchto smlouvách je stanoven princip rovnosti postavení občanů obou smluvních stran, tj. majetek a práva přecházejí dědictvím na občany druhé smluvní strany za podmínek

⁹⁷ Špoková, E.: Dědictví s cizím prvkem, Ad Notam, č. 3/2003, str. 58

⁹⁸ Tschöpl, R.: Národní a unifikovaná úprava kolizního práva dědictvého, Ad Notam, č. 3/2001, str. 52

stanovených pro vlastní občany. Ve většině těchto smluv byl pro dědické věci určen štěpený statut, kdy pro movité věci se užije právní řád dle státní příslušnosti zůstavitele v době smrti a pro nemovitosti dle místa, kde se nachází. V těchto smlouvách je také specificky upravena odúmrť. Movitý majetek připadá státu, jehož občanem byl zůstavitel v době smrti, a nemovitý majetek připadá tomu státu, na jehož území se nachází.

Dvoustranné smlouvy sjednané v minulosti se západoevropskými státy, např. s Belgií, Velkou Británií, Francií, Itálií apod., neobsahují speciální kolizní normy, což znamená, že se v plném rozsahu použijí příslušná ustanovení ZMPS.

Z mnohostranných mezinárodních smluv bych jen na okraj uvedl např. Úmluvu o mezinárodní správě pozůstalostí (Haag, 2. 10. 1973). Cílem této úmluvy je usnadnit správu dědictví s cizím prvkem tím, že osobě pověřené správou se vystaví tzv. mezinárodní osvědčení. To umožní oprávněné osobě co nejvýhodnější postavení při provádění úkonů s dědictvím spojených.

4. Přípravovaná novela řízení o dědictví a notářského řádu

Prioritou v oblasti justice je zavést taková opatření, která povedou k rychlejšímu a kvalitnějšímu rozhodování soudů.

Tzv. souhrnná novela OSŘ⁹⁹, která vychází z Programového prohlášení vlády ze dne 17. ledna 2007, v němž se vláda zaměřila mimo jiné na problematiku justice, si klade za cíl zjednodušit procesní předpisy, odbřemenit soudy a zamezit průtahům v soudním řízení. Jednou ze základních oblastí, které si navrhovaná právní úprava dává za cíl změnit, je posílení postavení notáře jako soudního komisaře v dědickém řízení.

Navrhovaná právní úprava, kterou se mění OSŘ v části řízení o dědictví, má za úkol posílit pravomoc notářů jako soudních komisařů v řízení o dědictví, tím urychlit dědické řízení a v neposlední řadě také přispět k obřemenění soudů od administrativně jednoduché agendy.¹⁰⁰

Za současného stavu v dědickém řízení notáři na základě pověření soudem vykonávají úkony jako soudní komisaři. Jejich rozhodovací pravomoci vyplývají z ustanovení §38 odst. 2 OSŘ, který obsahuje výčet věcí, vyhrazených soudu jimiž soud nemůže notáře pověřit. Spadají sem žádosti o poskytnutí právní pomoci v cizině a meritorní rozhodnutí. Notář jako soudní komisař tedy může samostatně vydávat pouze usnesení, jimiž upravuje vedení řízení.

Podle § 175zd OSŘ však soudní komisař připravuje podklady pro vydání usnesení soudu včetně návrhu usnesení, což vede k tomu, že soudy v dědickém řízení v podstatě pouze podepisují rozhodnutí, která připravil soudní komisař a která zpravidla soud nijak neupravuje. V důsledku stávající právní úpravy spis opakovaně putuje mezi soudem a notářem a dochází tak ke zbytečným průtahům v řízení. Stávající vymezení rozhodovacích pravomocí notářů v § 38 odst. 2 OSŘ (usnesení, jimiž se

⁹⁹ Není-li uvedeno jinak, dále jen novela

¹⁰⁰ Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

upravuje vedení řízení) přináší interpretační obtíže, neboť dochází k zaměňování se stejným zněním obsaženým v § 202 odst. 1 písm. a) OSŘ, tj. usnesení vůči kterým není odvolání přípustné. S ohledem na smysl dědického řízení je zřejmé, že okruh rozhodnutí podle § 38 OSŘ by měl být širší než podle § 202 odst. 1 písm. a) OSŘ. Soudu by proto měly být svěřeny pouze základní úkoly nezbytné pro to, aby byl zachován přehled o počtu probíhajících dědických řízení, tj. zejména přidělování věcí soudním komisařům a vyřizování věcí týkajících se ciziny.¹⁰¹

Novelou dojde ke změně právní úpravy § 38 OSŘ způsobem, kdy notář jako soudní komisař vykonává jednotlivé procesní úkony a rozhodnutí jménem soudu, není-li výslovně stanoveno jinak, tj. že má rozhodovat soud. Tato úprava v podstatě představuje paralelu k činnosti exekutorů nebo vyšších soudních úředníků. Právo na zákonného soudce by touto úpravou nemělo být dotčeno, neboť i ohledně notářů, kteří jsou pověřováni jako soudní komisaři, se vede obdoba rozvrhu práce. K tomu přistupují další zákonné garance v podobě specifického opravného prostředku proti rozhodnutí soudního komisaře (tentýž specifický opravný prostředek se používá ve vztahu k rozhodnutím vydaným justičními čekateli a vyššími soudními úředníky), přičemž rozhodnutí soudu se považuje za rozhodnutí prvostupňové a je proti němu přípustné odvolání.

Soud tedy na základě oznámení matriky o úmrtí osoby pověřil dle rozvrhu práce notáře jako soudního komisaře, který provede celé řízení a po nabytí právní moci usnesení, jímž se řízení končí, a po provedení následných povinných informativních úkonů ve vztahu k třetím subjektům (typicky banky, u nichž jsou deponovány vklady zůstavitele) spis uloží k archivaci u soudu.

¹⁰¹ Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

Jelikož matriky úmrtí osoby ve svém obvodu soudu pouze oznamují a jelikož pověření notáře jako soudního komisaře není ze zákona soudním rozhodnutím (jde o akt sui generis, resp. organizačně-technické povahy), lze tento proces optimalizovat zavedením elektronické komunikace se zaručeným elektronickým podpisem, neboť jak soudy, tak i notáři a matriky disponují příslušným vybavením. K zavedení takového postupu tedy není třeba legislativního zásahu, ale postačí projednání s notáři a matričními úřady. Vzájemná elektronická komunikace mezi uvedenými subjekty je předmětem úpravy doručování, která je taktéž obsažená v návrhu této novely OSŘ.

V souvislosti se změnami OSŘ, týkajícími se notářské profese, vyvstala potřeba změn též v notářském řádu.

Klíčové jsou změny v kárném řízení a v zavedení evidence manželských smluv. S posílením samostatných rozhodovacích pravomocí notářů v řízení o dědictví bylo nutné odpovídajícím způsobem prohloubit odpovědnost notářů za svou činnost. Jelikož úprava kárného řízení u notářů nedoznala změn od svého přijetí v roce 1992, jsou navrhovány změny, jenž obsahově odpovídají změnám, které proběhly u úpravy kárného řízení u advokátů a soudních exekutorů.¹⁰²

V řízení o dědictví předchází vlastnímu projednání dědictví vypořádání společného jmění manželů rozhodnutím soudu. Teprve na základě tohoto vypořádání lze provést soupis aktiv a pasiv dědictví. Manželé, popřípadě budoucí manželé, mohou smlouvou změnit majetkový režim mezi manžely stanovený zákonem. Smlouvy o úpravě majetkových vztahů mezi manžely podle § 143a ObčZ však mnohdy v řízení o dědictví nebývají vůbec vzaty v úvahu – nebývají účastníky předloženy, zejména jsou-li svým obsahem nevýhodné pro pozůstalého manžela a dědicům

¹⁰² Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

jejich pořízení není známo. Tyto smlouvy podle § 143 odst. 4 sice vůči jiné osobě působí, jen je-li jí obsah smlouvy znám, avšak manželé a jejich dědici jsou jimi vázáni. Na základě těchto smluv dojde ke změně zákonného majetkového režimu mezi manžely, neboť manželé nabývají do výlučného vlastnictví takovou smlouvou i vypořádávaný stávající společný majetek, nebo majetek nabývaný za trvání manželství v budoucnu. Tím, že se soud (soudní komisař) nedozví o změně majetkového režimu mezi manžely, dojde k chybnému rozhodnutí se všemi z toho vyplývajícími důsledky. Z tohoto důvodu se navrhuje zavedení evidence smluv mezi manželi a osobami hodlajícími uzavřít manželství podle § 143a ObčZ, kterou provede Notářská komora České republiky, a to v elektronické podobě. Každý notář bude mít po sepsání takové smlouvy povinnost neprodleně takovou smlouvu zaevidovat v evidenci a každý notář - soudní komisař bude v evidenci povinně lustrvat.

Tato centrální evidence bude upravena na stejných principech jako Centrální evidence závětí. Podrobný postup pro vedení, správu a provoz stanoví předpis Notářské komory České republiky. Zápisy provede notář, který smlouvu sepsal. Pro smlouvy podle § 143a ObčZ se stanoví forma notářského zápisu. Centrální evidence manželských smluv bude neveřejným seznamem vedeným v elektronické podobě a údaje v ní nebudou veřejně přístupné. Se zápisem do evidence nebudou spojeny žádné právní účinky. Notář jako soudní komisař, který byl pověřen výkonem této funkce, se dotáže Notářské komory, zda je v této evidenci evidovaná některá z příslušných smluv a ta mu sdělí, že taková smlouva neexistuje, popřípadě že existuje a u kterého notáře se nachází.¹⁰³

Na závěr je třeba zmínit, že novelou notářského řádu, která souvisí s připravovanou novelou OSŘ, dochází mimo jiné k zakotvení zásad

¹⁰³ Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

nestrannosti a nezávislosti notáře, které jsou stěžejními zásadami notářství. Jejich dosavadní zmínění pouze ve slibu notáře bylo z hlediska závaznosti, odpovědnosti notáře a jeho případného kárného postihu zcela nedostačující. Tato zásada nezávislosti se však neuplatní v případech podle ustanovení § 175zd odst. 1, tj. v případech, kdy je notář jako soudní komisař pověřen přípravou potřebných podkladů pro vydání usnesení nebo potvrzení soudu, včetně návrhu na usnesení nebo potvrzení soudu. V těchto případech je notář jako soudní komisař vázán pokyny soudu.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

Závěrem

Řízení o dědictví je charakteristické svou důležitostí, neboť jeho prostřednictvím se zachovává kontinuita v právních vztazích mezi subjekty občanskoprávních vztahů, ale i svým ne vždy bezproblémovým průběhem, který je způsobený složitostí a citlivostí otázek, jež se v něm řeší.

Dědické řízení je jedním z nejfrekventovanějších nesporných řízení, se kterým se během svého života setká téměř každý člověk. I přes změny, ke kterým v právní úpravě tohoto institutu za poslední roky došlo, si vyžaduje neustálou pozornost, jednotný právní výklad a samozřejmě novelizaci některých ustanovení v reakci na potřeby právní praxe a pokračujících společenských a legislativních změn.

V této souvislosti bych chtěl na závěr mé rigorózní práce zmínit některá negativa současné platné právní úpravy řízení o dědictví a postavení notářů jako soudních komisařů.

Dle současné právní úpravy úkony v dědickém řízení vykonává notář jako soudní komisař, který byl soudem pověřen. Notář sám vydává pouze usnesení, kterými se upravuje vedení řízení. Pro vydání ostatních usnesení notář připraví podklady pro jejich vydání včetně návrhu a spis předá soudu k vydání usnesení. V určitých případech, např. vydání usnesení o změně účastníků řízení podle ustanovení § 107 OSŘ, uložení pořádkové pokuty, usnesení o určení odměny znalce či tlumočnicka, vydání usnesení ve smyslu ustanovení § 175k OSŘ apod., může být několikrát v průběhu dědického řízení předán spis soudu k vydání těchto usnesení. I když soud vydá předmětná usnesení neprodleně, přesto dochází k prodlevám právě v době předání spisu soudu a zpět notáři. Navíc v době vydání usnesení soudem nemá notář spis k dispozici a nemůže v něm činit úkony, které by jinak- podle druhu vydávaného usnesení- konat mohl.

Současně bych se chtěl pokusit o úvahu nad úpravou de lege ferenda některých mnou vybraných oblastí této právní úpravy.

Posílením pravomocí notářů jako soudních komisařů by se řízení, kdy by notář vydával veškerá usnesení, obzvlášť pokud jich má být v rámci řízení vydáno několik, značně urychlilo. Účastníci řízení by měli mít možnost se proti usnesení, ihned vzdát práva odvolání, popř. se vzdát i práva na jeho doručení, pokud pro ně usnesení nezakládá žádná práva či povinnosti. Zejména tedy dědici, kteří jsou mezi sebou vzájemně dohodnutí, by proti usnesení, kterým se řízení končí, vydanému podle ustanovení § 175p OSŘ a §175q odst. 1 OSŘ. (jehož součástí je usnesení dle § 175l OSŘ - vypořádání SJM a § 175o OSŘ - určení obvyklé ceny majetku, výše dluhů a čisté hodnoty, případně předlužení dědictví a další výroky, např. o náhradách nákladů řízení či odměně notáře), měli mít možnost se vzdát práva na odvolání. Tím by dědici ihned, po projednání dědictví- při jednání u soudního komisaře měli k dispozici již pravomocné usnesení. Jestliže bude mít dědic k dispozici pravomocné usnesení, bude mít možnost se „zděděným“ majetkem disponovat. Zejména se jedná o vklady na účtech, motorová vozidla a další evidovaný majetek či práva.

Řízení o dědictví by mohlo být také méně formální než dosud a mělo by vycházet z toho, že jde o řízení nesporné. Dědicové by neměli být obtěžováni přísnou formální procedurou a to zejména v případech, kdy je zde shodný projev vůle účastníků, který není v rozporu se zákonem.

Připravovaná novela OSŘ, která je v současné době v legislativním procesu, má za cíl odstranit hlavní nedostatky současné platné právní úpravy řízení o dědictví. Zabýváme-li se touto novelou hlouběji, vysledujeme tři základní cíle, kterých se snaží zákonodárce dosáhnout. Za prvé zjednodušit procesní předpisy. Další cíl je spatřován v odbřemenění soudů a zrychlení soudního řízení. Poslední z cílů je posílení postavení notáře jako soudního komisaře v dědickém řízení,

k němuž dojde tím, že notář jako soudní komisař bude vykonávat jednotlivé procesní úkony a rozhodnutí jménem soudu, nebude-li výslovně stanoveno jinak, tj. že má rozhodovat soud. Podle současného znění ustanovení § 38 OSŘ vykonává notář úkony v dědickém řízení kromě žádostí o poskytnutí právní pomoci v cizině a soudní rozhodnutí, ledaže jde o usnesení, kterým se upravuje vedení řízení. Po novele OSŘ budou z úkonů notáře, v rámci dědického řízení, vyjmuty žádosti o poskytnutí právní pomoci v cizině, ustanovení správce dědictví podle § 175f odst. 2 OSŘ, zrušení usnesení o dědictví podle 175w OSŘ a vydání potvrzení podle § 175z OSŘ. Tím samozřejmě dojde ke značnému zrychlení celého řízení o dědictví, ke kterému dochází neustálým přesunem spisu mezi notářem a soudem. Nepochybně se tím též sníží zatížení soudů.

Kromě změn OSŘ, které mají přispět k dosažení výše uvedených cílů bylo nezbytné upravit i notářský řád. Za velmi významné v tomto směru považuji zavedení Centrální evidence manželských smluv, jakožto neveřejného seznamu vedeného Notářskou komorou České republiky. Tímto se bezesporu odstraní nedostatek právní úpravy, který vedl k tomu, že v dědickém řízení mohla být tato smlouva opomenuta, zejména je-li nevýhodná pro pozůstalého manžela a dědicům není uzavření takové smlouvy známo.

Dle mého názoru spolu vyjmenované cíle bezprostředně souvisí a zamýšlené změny budou mít očekávaný účinek pouze za předpokladu, že uvedená novela vstoupí v platnost a účinnost. V současné době je novela v druhém čtením v Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky. V případě, že projde celým legislativním procesem a bude schválena, předpokládá se, že vstoupí v účinnost v polovině roku 2009. Podle navrhované právní úpravy notář bude kromě usnesení o ustanovení správce dědictví podle § 175f odst. 2 OSŘ a zrušení usnesení o dědictví podle § 175w OSŘ vydávat veškerá usnesení, tedy procesní i meritorní, tím bude

celé řízení rychlejší a z mého pohledu navrhovaná úprava pro dědické řízení vhodnější.

Vzhledem k tomu, že hlavní náplní mé rigorózní práce bylo srovnání platné právní úpravy řízení o dědictví v České republice a na Slovensku považuji na závěr za nutné zmínit se o právní úpravě de lege ferenda tohoto řízení i na Slovensku.

Stejně jako v České republice, tak i na Slovensku se chystá novela OSP, jejímž jedním z cílů je zjednodušení dědického řízení. Připravovaná změna právní úpravy má odstranit naprosto zbytečné přesouvání spisu v dědických věcech mezi notářem a soudem, a to jen kvůli vydání nenáročných procesních rozhodnutí a tím zefektivnit dědické řízení. Notář jako soudní komisař bude mít ze zákona svěřenou pravomoc vydávat v řízení o dědictví rozhodnutí. Tato konstrukce má oporu v Nálezu Ústavního soudu SR který konstatoval, že právní postavení notáře je postavení orgánu veřejné moci, na který se vztahují jiná kritéria než na právní postavení subjektů, které nevykonávají státní- soudní moc. Notář je v soustavě orgánů veřejné moci považovaný za státní orgán. Právní postavení notáře je primárně určené tak, že v rámci dělby státní moci se podílí na plnění pozitivního závazku státu v souvislosti s realizací základního práva na soudní a jinou právní ochranu podle čl. 46 odst. 1 Ústavy Slovenské republiky v rozsahu určeném zákonem.¹⁰⁵

Notář na Slovensku by měl mít oprávnění na vydání pouze nenáročných procesních rozhodnutí, jako jsou rozhodnutí, kterými se upravuje vedení řízení, rozhodnutí o ustanovení opatrovníka, o uložení pořádkové pokuty apod. Tato rozhodnutí bude notář také doručovat. Příkladem rozhodnutí, které nebude moci notář vydat, je například rozhodnutí podle ustanovení § 175q OSP. Původním záměrem však bylo, aby mohl notář vydávat veškeré rozhodnutí v tomto řízení.

¹⁰⁵ sp. zn. PL. ÚS 1/04

Výše uvedená novela OSP prošla již legislativním procesem a vstoupí v účinnost od 1. 1. 2009.

Praxe ukáže, zda navrhované změny v právních úpravách obou států vedly k zamýšleným cílům a přispěly k odbřemenění soudů, zjednodušení právní úpravy a k zefektivnění celého dědického řízení.

Seznam použité literatury

Monografie a komentované znění zákonů

Bajcura, A. a kol.: Občianske procesné právo, VO PF UK, Bratislava 1995

Bajcura, A. a kol.: Občiansky súdny poriadok, 1. diel, komentár, Eurounion, Bratislava 1999

Bílek, P., Drápal, L., Jindřich, M., Wawerka, K.: Notářský řád a řízení o dědictví, Komentář, 3. doplněné a přepracované vydání, C. H. Beck, Praha 2005

Bílek, P., Šešina, M.: Dědické právo v předpisech let 1925 – 2001, 1. vydání, C. H. Beck, Praha 2001

Brázda, J., Bébr, R., Šimek, P.: Notářství- jeho vývoj, organizace a pravomoc, Academia, Praha 1976

Cierna, A a kol.: Notársky poriadok, prvé vydanie, komentár, Iura Edition, Bratislava 2006

Fiala, R.: Přehled judikatury ve věcech dědických, Aspi a. s., Praha 2006

Ficova, S. a kol.: Občianske právo procesné, VO PF UK, Bratislava 2005

Kolektiv autorov: Občiansky súdny poriadok, úplné znenie s komentárom a judikaturou po poslednej novele, Nová práca, Bratislava 2007

Krajco, J. a kol.: Občiansky súdny poriadok, Komentár, Eurounion, Bratislava 2004

- Krajco, J. a kol.: Občiansky súdny poriadok, I. diel, komentár, Eurounion, Bratislava 2006
- Kučera, R.: Dědictví, 1 vydání, Linde, Praha 2001
- Mazák, J.: Základy občianskeho procesného práva, Iura Edition, Bratislava 2002
- Mikeš, J., Muzikář, L.: Dědické právo, 2. aktualizované vydání, Linde, Praha 2005
- Schelleová, I.: Organizace soudnictví, notářství, a advokacie, 1. vydání, Linde, Praha 1997
- Schelleová, I. a kol.: Organizace soudnictví a právní služby, Alfa Publishing s. r. o., Brno 2006
- Schelleová, I. a kol.: Civilní proces, Eurolex Bohemia a. s., Praha 2006
- Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní, 4. aktualizované vydání, Linde a. s., Praha 2006
- Winterová a kol.: Občanský soudní řád s vysvětlivkami a judikaturou, 3. aktualizované vydání podle stavu k 1. 1. 2007, Linde, Praha 2007
- Zbierka stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodutí súdov SR, 4/2000

Články a judikatura:

Ad Notam. Jubilejní číslo k 10. výročí obnovy notářství v České republice

Barák J.: Institut správce dědictví podle zákona č. 554/2004 Sb., Právní rozhledy, č. 3/2005

Matějková A.: Způsob zjišťování nemovitostí v rámci řízení o dědictví, Právní rádce č. 11/2006

Ryšánek Z.: Jak dodatečně projednat dědictví, Ad Notam, č.3/2006

Sikstová S.: Správce dědictví- persona grata či non grata, Ad Notam, č. 2/2005

Špoková E.: Dědictví s cizím prvkem, Ad Notam, č. 3/2003

Trčková S.: Dodatečné projednání dědictví, Ad Notam, č. 6/2006

Tschöpl R.: Národní a unifikovaná úprava kolizního práva dědického, Ad Notam, č. 3/2001

Ad Notam 5/1998

Důvodová zpráva k připravované novele OSŘ

Automatizovaný soubor právních informací ASPI

Mazák, J.: Vzdanie sa práva na pokračovanie v konaní o dedičstve, Justiční revue 49/1997

Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 27 Júla 2000, sp. Zn. 3 Cdo 131/99

Fogaš, L.: K pojmu účastník konania o dedičstve, Právný obzor c. 4, Bratislava 1982

Huljak, Š.: Osvedcenie o dedicstve ako rozhodnutie o dedicstve
a prípustnosť Obnovy konania, Ars Notaria, 3/2000